

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

CAVİD ARZUMAN oğlu CƏLİL

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ FRANSA İLƏ DİPLOMATİK
ƏLAQƏLƏRİNİN MƏDƏNİ ASPEKTİ

Qrup 218 – Beynəlxalq münasibətlər tarixi və nəzəriyyəsi

Magistr elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş

DİSSERTASIYA

Elmi rəhbər: _____

t.ü.f.d., dos. E.A.Qasimov

Bakı – 2018

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	3-6
I FƏSİL. BEYNƏLXALQ MƏDƏNİ ƏMƏKDAŞLIĞIN NƏZƏRİ	
ƏSASLARI.....	7-25
1.1 Beynəlxalq mədəni əməkdaşlığın hüquqi normaları.....	7-16
1.2 Diplomatik xidmət fəaliyyəti istiqamətində mədəni diplomatiya anlayışı.....	17-25
II FƏSİL. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ FRANSA İLƏ MƏDƏNİ ƏMƏKDAŞLIĞININ FORMALAŞMASININ NORMATİV BAZASI.....	
2.1 Azərbaycan-Fransamədəni münasibətlərinin tarixi kökləri.....	26-36
2.2 Müasir mərhələdə ikitərəfli mədəni əlaqələrin qurulmasının mərhələləri.....	37-46
III FƏSİL. FRANSA İLƏ MƏDƏNİ ƏMƏKDAŞLIQ İSTİQAMƏTİNDƏ İCTİMAİ TƏŞKİLATLARIN ROLU.....	
3.1 Qarşılıqlı münasibətlərdə ictimai cəmiyyətlərin fəaliyyəti.....	47-51
3.2 Mədəni əlaqələrin inkişafında Heydər Əliyev Fondunun rolu.....	52-58
NƏTİCƏ.....	59-60
İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT.....	61-65

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: Qeyd olunmalıdır ki, ölkələr arasında mədəni münasibətlərin inkişaf etdirilməsi zəruri faktlardanır. Dövlətlər arasında siyasi, iqtisadi və humanitar əlaqələrlə yanaşı mədəni əlaqələrin də inkişafı əsas cəhətlərdəndir. Ümumiyyətlə götürdükdə beynəlxalq mədəni əməkdaşlıq hər bir ölkə üçün vacib hesab edilməlidir. Çünki, mədəniyyət elə bir anlayış, qavramdır ki, istənilən sahəyə siraət edə bilər. Son dövrlərdə diplomatik dairələrdə “mədəni diplomatiya” tez-tez tətbiq edilməyə başlanmışdır. Bu elə bir anlayışdır ki, soyuq münasibətdə olan iki ölkəni rahatlıqla bir-birinə yaxınlaşdırma bilər. Eyni zamanda bu istiqamətdə əlaqələrin güclü təsiretmə fəaliyyəti də vardır. Ölkələr arasında münaqişələrin qarşısının alınmasında və normallaşması üçün mədəni faktorlar daima mühüm rol oynamışdır. Hələ soyuq müharibə illərində iki blok arasında siyasi münasibətlərdə gərginlik yaşansa da musiqiçilərin qarşılıqlı konsertlər verməsi və qastrollarda iştiraklarını xüsusi qeyd etmək olar.

Bəhs olunan bu elmi işdə, Fransa-Azərbaycan diplomatik münasibətlərinə mədəniyyətin necə təsir göstərdiyini görəcəyik. Kökləri hələ çox qədimə dayanan əlaqələr əvvəllər daha çox iqtisadi sahəni əhatə etmişdi. Müəyyən dövrlərdə bu münasibətlər iqtisadi, siyasi, ədəbi, mədəni, humanitar və s. sahələri əhatə etmişdir. Mədəni münasibətlər tarixinə nəzər yetirdikdə görə bilərik ki, bu münasibətlər əvvəl daha çox ədəbi-sənətkarlıq sahələrini özündə birləşdirmiş, müasir dövrdə isə artıq daha geniş sahələri əhatə etməyə başlamışdır. Fransızlar tarixən mədəniyyətə çox bağlı xalq olmuşlar. Avetsanın məhz ilk dəfə Avropada tanınması, məşhurlaşması fransız nümayəndəsi Anketil de Perronnun söyi nəticəsində olmuşdur. Dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin yaradıcılığı və məşhur “Xəmsə”si məhz fransız Nizamişünas alim Klerambol tərəfindən Fransada, eləcə də Avropada məşhurlaşmışdır.

Dahi dramaturq, görkəmli xadim M.F.Axundzadənin həyat və yaradıcılığının böyük hissəsində fransız maarifçiliyinin təsiri duyulur.

Azərbaycanlı mühacirlərin Fransada fəaliyyəti mütləq qeyd edilməlidir. Dəfələrlə Parisdə və Fransanın digər şəhərlərində Azərbaycanla bağlı kitablar, jurnallar, məqalələr çap edilmiş, tamaşalar səhnələşdirilmişdir. Fransada yaradılmış cəmiyyətlər bu işdə xüsusi fəallıq göstərmişlər. İstər mühacirətdə olan görkəmli xadimlərimiz tərəfindən, istərsə də son dövrlərdə fəaliyyət göstərən cəmiyyət və birliklər mədəni istiqamətdə çoxsaylı istiqamətdə xeyli uğurlu işlər görmüşlər. Bütün bunlar iki ölkə arasındakı mədəni bağları daha da gücləndirməklə xalqlar arasında əlaqələri dərinləşdirmişdir. Fransada fəaliyyət göstərən ictimai təşkilatlarımız və Bakıda fəaliyyət göstərən “Frankofoniya mərkəzi”nin işini yüksək qiymətləndirmək olar.

Azərbaycan mədəniyyətinin xaricdə, eləcə də Fransada tanınmasında ən böyük pay Heydər Əliyev Fondunun üzərinə düşür. Çünki fond yarandığı gündən daima ölkəmizin mədəni-humanitar sahədə təbliği ilə məşğuldur. Azərbaycan muğamının, tarixi-mədəni abidələrimizin YUNESKO-nun mədəni irsi siyahısına salınması məhz H.Əliyev Fondunun fəaliyyətinin nəticəsi olmuşdur.

Azərbaycanın Fransa ilə mədəniyyət istiqamətində əməkdaşlığının hüquqi-siyasi əsaslarının yaradılması, inkişaf dinamikasını və zənginləşməsini araşdırıb müvafiq nəticələr çıxarmaq, həm yaxın tariximizi öyrənmək, həm də bu ölkə ilə əməkdaşlığın perspektivlərini müəyyənləşdirmək baxımından aktualıq kəsb edir.

Tədqiqat işinin obyektini. Tədqiqat işinin obyektini Azərbaycan Respublikasının Fransa ilə diplomatik əlaqələrinin mədəni aspektini araşdırmaqdır.

Tədqiqat işinin predmeti. Diplomatik missiyanın həyata keçirilməsi üçün istifadə olunan beynəlxalq hüquqi aktlardır. Bura həmçinin YUNESKO-nun qəbul etdiyi qərarlar, Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin qərarları da daxildir. Eyni zamanda Fransa ilə mədəniyyət sahəsində əməkdaşlığın hüquqi-siyasi əsaslarını, əməkdaşlığın forma və istiqamətlərini, həyata keçirilməsini və nəticələrini araşdırmaqdır.

Tədqiqat işinin məqsədi. Tədqiq olunan mövzunun aktuallığından və xarakterindən törəyir. Yəni Fransa-Azərbaycan mədəni münasibətlərinin keçdiyi yol və bugünkü münasibətlərin hansı səviyyədə olmasını müəyyən etməkdir.

Tədqiqat işinin vəzifələri. Müəyyən olunmuş məqsədə çatmaq üçün aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirmək nəzərdə tutulur:

- Mədəni diplomatiya anlayışı və siyasi münasibətlərə təsirini aydınlaşdırmaq;
- Azərbaycan öz mədəni diplomatiyasından necə istifadə etdiyini müəyyənləşdirmək;
- Fransız cəmiyyətini ölkəmizdə daha çox nə cəlb etdiyini aydınlaşdırmaq;
- Mədəni təbliğat istiqamətində hansı tədbirlərin görüldüyünü müəyyən etmək.

Tədqiqat işinin metodoloji əsasları: Magistr dissertasiyasının yerinə yetirilməsi zamanı müxtəlif metodlardan istifadə olunmuşdur. İş prosesində qarşıya qoyulan məqsədlərə çatmaq, problemin mahiyyətini açmaq, politoloji, sosioloji, fəlsəfi analizin ümumelmi prinsipləri, Azərbaycan və xarici ölkə alimlərinin bu sahədəki nəzəri nəticələri təşkil edir.

Tədqiqat işinin elmi yeniliyi. İşin elmi yeniliyi ilk növbədə işin məqsədi və araşdırılan məsələlərdən irəli gəlir. Ümumilikdə son dövrlərdə beynəlxalq münasibətlər sferasında mədəni faktorların diplomatik münasibətlərə təsiri tədqiq edilmişdir. Burada problemə siyasi cəhətdən obyektiv və subyektiv amillərin təsirinin aydınlaşdırılmasına cəhd edilmişdir. Fransa ilə mədəniyyət sahəsində əməkdaşlığın əsas formaları, həyata keçirilməsi və əhəmiyyəti izah edilmişdi.

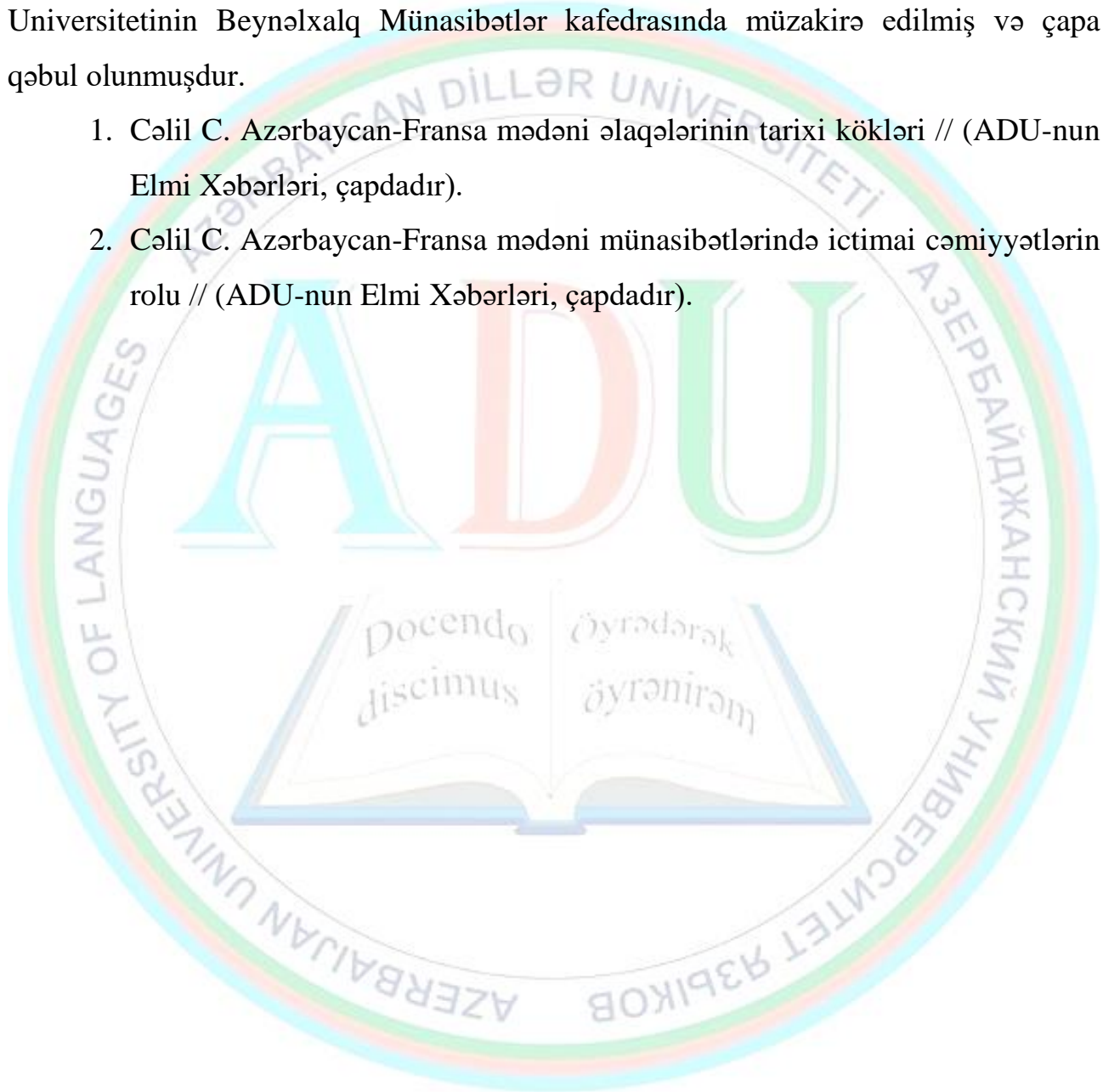
Tədqiqat işinin elmi və praktik əhəmiyyəti. Ondan ibarətdir ki, onun materiallarından bu sahədəki gələcək elmi tədqiqat işlərində, ali məktəb auditoriyalarında, dövlət idarəetmə orqanlarında, müstəqil surətdə bu problemlə maraqlananlar tərəfindən istifadə oluna bilər. Həmçinin, tədqiqat işində yer almış materiallar problemlə bağlı dərsliklərin, metodik vəsaitlərin, tədris proqramlarının, mühazirə mətnlərinin hazırlanmasında da əhəmiyyətli ola bilər.

Dissertasiyanın özündə ehtiva etdiyi məlumatlar, alınan nəticələr və aparılmış ümumiləşdirmələr müasir dövrdə Fransa- Azərbaycan mədəni münasibətlərinə aid suallara aydınlıq gətirilməsi baxımından əhəmiyyətlidir. İş prosesində əldə olunmuş nəticələr öyrənilən problemlə bağlı müəyyən proqnozların verilməsinə və

qiymətləndirmələrin aparılmasına yardım edə bilər. Bundan başqa, dissertasiyanın materialları əsasında analitik materialların hazırlanması mümkündür.

Tədqiqat işinin aprobasiyası. Magistrlik dissertasiyasının əsas müddəaları, müəllifin dərc olunmuş, aşağıda göstərilmiş məqalə və tezislərində öz əksini tapmışdır: Dissertasiya işi ilə bağlı iki məqalə hazırlanmış, Azərbaycan Dillər Universitetinin Beynəlxalq Münasibətlər kafedrasında müzakirə edilmiş və çapa qəbul olunmuşdur.

1. Cəlil C. Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələrinin tarixi kökləri // (ADU-nun Elmi Xəbərləri, çapdadır).
2. Cəlil C. Azərbaycan-Fransa mədəni münasibətlərində ictimai cəmiyyətlərin rolu // (ADU-nun Elmi Xəbərləri, çapdadır).

I FƏSİL. BEYNƏLXALQ MƏDƏNİ ƏMƏKDAŞLIĞIN NƏZƏRİ ƏSASLARI

1.1 Beynəlxalq mədəni əməkdaşlığın hüquqi normaları

Beynəlxalq mədəni əməkdaşlıq xalqlar arasında qarşılıqlı anlaşmaya fəal surətdə təsir göstərməklə yanaşı beynəlxalq münaqişələrin qarşısının alınmasına əhəmiyyətli dərəcədə kömək edir. Hər bir xalqın mədəniyyətin nailiyyətlərindən faydalanması, mədəni əməkdaşlığın ən vacib məqsədlərindən biridir. Dövlətlər mədəni dəyərlərin qorunması və saxlanması istiqamətində beynəlxalq əməkdaşlığa xüsusi önəm verirlər.

Genişlənməkdə olan siyasi, iqtisadi, mədəni qloballaşma və inteqrasiya prosesləri ilə səciyyələnən müasir dünyamız xalqların etnomədəni hüquqlarını, milli-mədəni özünəməxsusluğunu, unikal tarixi ənənələrinin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsi problemini daha da aktualaşdırır, onların maddi və mənəvi irsinin öyrənilməsinə və mühafizəsinə ciddi diqqət yetirməyi tələb edir [24].

Beynəlxalq hüquq dedikdə, dünyada sülhün, əməkdaşlığın təmini olunması məqsədilə dövlətlərarası münasibətləri nizamlayan hüquqi normalar sistemi nəzərdə tutulur. Bu hüquq normaları sistemində milli hüquq normaları daxil olmasa da, milli dövlətlər bu normalar sistemi ilə sıx vəhdət təşkil edir. Beynəlxalq hüququn təsdiqlənmiş prinsip və normaları milli hüquq sistemlərinin əsas tərkib hissələrini təşkil edir.

Beynəlxalq hüquq doktrinasında beynəlxalq hüquq normaları kateqoriyalar üzrə fərqləndirilir: 1) imperativ normalar (latınca jus cogens-yəni qeyri-şərtsiz) xüsusi hüquqi gücə malikdir. Bu normalardan kənara çıxma qeyri mümkündür. 2) dispozitiv normalar. Bu norma birincidən fərqli olaraq müvafiq çərçivə daxilində subyektlərin qarşılıqlı razılığa gəlməsini təmin edir [9, 358].

10 dekabr 1948-ci il İnsan hüquqları üzrə Ümumdünya Deklarasiyasının 27-ci müddəsinə əsasən vətəndaşlar cəmiyyətin mədəni həyatında sərbəst iştirak etmək, incəsənətdən zövq almaq, elmi tərəqqidə yaxından iştirak etmək və onun

naliyyətlərindən istifadə etmək hüququna malikdir. 1996-cı il 16 dekabr tarixli iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar üzrə Beynəlxalq Paktın iştirakçıları olan dövlətlər də yuxarıda qeyd olunan eyni prinsiplərin - hər bir insanın mədəni həyatda iştirak hüququna malik olması haqqındakı hüququ bir daha tanıdılar. Həmin dövlətlər bu hüququn yekcins şəkildə həyata keçirilməsi məqsədilə, xüsusilə, elm və mədəniyyət nailiyyətlərinin qorunması, inkişafı və yayılması üçün bütün zəruri tədbirlərin keçirilməsini, eyni zamanda bu işin xeyri üçün elm, mədəniyyət sahələrində beynəlxalq əlaqə və əməkdaşlığın genişlənməsi və inkişafını məcburi olduğunu təsdiqlədilər [9, 356]. Bu prinsiplərin qəbulu ilə ölkə vətəndaşları beynəlxalq mədəni əlaqələrdə yaxından iştirak etmək hüququnu təmin etmiş oldular.

Mədəni dəyərlərin qorunması üzrə ilk hüquqi sənədlər 1824-cü ildə Belçika qanunvericiliyində öz əksini tapmışdı. Lakin mədəni dəyərlərin kompleks surətdə qorunması problemi XX əsrin əvvəllərindən təzahür etdi. Müasir dövrdə dünyanın bütün dövlətləri mədəniyyət obyektləri, dəyərlərinin qorunması üzrə qanunlar sisteminə malikdir [10, 13]. Həmin qanunlarda mədəniyyət mülkiyyətinin və mədəni dəyərlərin səmərəli qorunması, istifadəsi və bərpası işlərinin aparılmasını nizamlayan hüquqi konsepsiya təşkil edir.

Mədəni dəyərlərin qorunması və saxlanması istiqamətində beynəlxalq əməkdaşlığa mühüm yer verilir. Qlobal mədəni proseslərin idarə edilməsi ilə bağlı səlahiyyətlər BMT tərəfindən faktik və hüquqi olaraq onun profil strukturu olan YUNESKO-ya həvalə edildiyindən dünya mədəniyyətlərinin inkişafı yolunda ortaya çıxan problemlərin həllində bu təşkilatın siyasi rolu danılmazdır. Təşkilat özünün bir sıra sənədlərində, xüsusən 2001-ci ildə qəbul etdiyi mədəni müxtəliflik haqqında ümumi bəyannaməsində əks olunmuş baza prinsiplərə, o cümlədən mədəni müxtəliflik və mədəniyyətlərin bərabərliyi prinsipinə münasibətdə qlobal konsensusa əsaslanaraq milli mədəniyyətlərin qorunub saxlanılmasını özünün əsas məqsədlərindən biri hesab edir. Son dövrlərdə beynəlxalq mədəni proseslərdə özünü göstərən müsbət meyllər, mədəniyyətin hər bir insan üçün və bütövlükdə bəşəriyyət üçün taleyüklü əhəmiyyət kəsb edən amilə çevrilməsi həm də YUNESKO-nun

məqsədyönlü səylərinin nəticəsidir. Hazırda 186 ölkə katibliyi Parisdə yerləşən YUNESKO-nun üzvüdür [24].

Qloballaşma proseslərinin sürətləndiyi şəraitdə mədəni hüquqların təmin edilməsi, digər mədəniyyətlərə hörmət, mədəniyyətlərin qarşılıqlı əlaqəsi bəşəriyyətin inkişafının zəruri elementlərindən birini təşkil edir. Mədəniyyət həm hər bir insanın, həm də ayrı-ayrı sosial qrupların həyatının ayrılmaz hissəsinə çevrilməkdədir. Ona görə də mədəni hüquqlar insan və kollektiv hüquqların mühüm tərkib hissəsi kimi beynəlxalq hüququn əsas diqqət yetirdiyi məsələlərdən biridir. Mədəni hüquqlar dedikdə, ilk növbədə ayrı-ayrı şəxslər və qruplar üçün ümumi olan və onların kollektiv özünəməxsusluğunu formalaşdıran və müəyyən edən mədəni dəyərlər nəzərdə tutulur. Daim inkişaf edən və genişlənən mədəni hüquqlar artıq milli dövlət çərçivələrini aşaraq, qloballaşma və inteqrasiya proseslərinin təsiri ilə universal əhəmiyyət kəsb etməyə başlamışdır. Mədəni hüquq digər insanlar tərəfindən həmin şəxslərin və qrupların mədəni hüquqlarına hörmət etmək hüququnu özündə ehtiva edir. Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin (ÜİHB) 22-ci maddəsi hər bir insanın öz ləyaqətini qoruyub saxlamaq, şəxsiyyətini azad inkişaf etdirmək üçün iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlara malik olduğunu təsbit edir. Həmin Bəyannamənin 27-ci maddəsində qeyd edildiyi kimi, hər bir insanın cəmiyyətin mədəni həyatında azad iştirak etmək hüququnu təsdiq edir. İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Paktın (İSMHBP) 15-ci maddəsinin 4-cü bəndi bilavasitə beynəlxalq mədəni və elmi əməkdaşlığa aiddir. Burada qeyd olunur ki, paktı qəbul etmiş dövlətlər hər bir insanın cəmiyyəti mədəni həyatında iştirak etmək, elmi tərəqqinin nəticələrindən və onların əməli tətbiqindən istifadə etmək, müəllifi olduğu istənilən elmi və ədəbi əsərləri əlaqədar yaranan mənəvi və maddi maraqların müdafiəsindən istifadə etmək hüququnu tanıyırlar. Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Paktın 27-ci maddəsində göstərilir ki, etnik, dini və dil azlıqların mövcud olduğu ölkələrdə bu azlıqlara mənsub insanlara onların daxil olduğu qrupun digər üzvləri ilə birgə öz mədəniyyətindən istifadə etməyi, dininə sitayiş etmək və onun ayinlərini yerinə yetirməyi, həmçinin öz doğma dilindən istifadə etməyi qadağan etmək olmaz [24].

1948-ci ildə qəbul olunan Ümumdünya Deklarasiyasının birinci maddəsində qeyd olunur ki, hər bir dövlət onun ərazisində məskunlaşan millət, xalq, milli və ya etnik qrupların mədəni özünəməxsusluğunun qorunması, inkişafı qayğısına qalmalıdır. İstər sülh, istərsə də hərbi münaqişələr zamanı mədəni dəyərlərin, abidələrin qorunması hər bir dövlətin əsas məqsədlərindən biri olmaqla yanaşı, dövlətlər mədəni dəyərlərin qeyri-qanuni şəkildə ölkədən çıxarılmasının, ticarətinin, oğurlanmasının qarşısını ala biləcəyini təmin edən müqavilələr bağlayır və ölkədən qeyri-qanuni şəkildə çıxarılmış dəyərlərin hüquqi yollarla qaytarılmasını təmin edir [10, 62-64]. Qeyd olunan beynəlxalq normativ sənədlərin müddəaları insan hüquqları arasında mədəni hüququn xüsusi yer tutduğunu təsdiq edir.

İnsan hüquqlarına dair beynəlxalq hüququn inkişafını nəzərdən keçirərkən məlum olur ki, mədəni hüquqlar həm ümumdünya, həm də regional səviyyədə qəbul edilmiş sənədlərdə elan edilmişdir. Artıq qeyd edildiyi kimi, ümumdünya səviyyəsində bu hüquqlar ÜDİHB-nin 22 və 27-ci maddəsində və İSMHBP-ın 15-ci maddəsində öz əksini tapmışdır. Regional səviyyədə isə mədəni hüquqlara dair maddələr “İnsan Hüquq və Azadlıqlarına Dair Avropa Konvensiyası”, “Mədəniyyət Haqqında Avropa Konvensiyasında” və mədəniyyət sahəsində “Meksika Bəyannaməsində” öz əksini tapmışdı [24]. Beynəlxalq hüquq normalarına ciddi riayət etməklə mədəni irsin qorunması mümkündür.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sistemində və dövlət siyasətində də mədəni hüquqların təminatı, mədəni müxtəlifliyin qorunması və dəstəklənməsi öz əksini geniş tapmışdır. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası irqi ayrı-seçkiliyin və ksenofobiyanın bütün-dini, etnik və irqi formalarını qadağan edir. Bütün vətəndaşlar bərabər mədəni hüquqlara, o cümlədən ölkənin mədəni həyatında bərabər iştirak etmək, mədəni irsindən bərabər istifadə etmək hüququna malikdirlər. Azərbaycan Konstitusiyasının 40-cı maddəsində mədəniyyət hüququ təsbit edilmişdir. Bu maddəyə görə, hər kəsin mədəni həyatda iştirak etmək, mədəniyyət təsisatlarından və mədəni sərvətlərdən istifadə etmək hüququ, tarixi, mədəni və mənəvi irsə hörmətlə yanaşmaq, ona qayğı göstərmək, tarix və mədəniyyət abidələrini qorumaq vəzifəsi mövcuddur. Konstitusiyanın 51-ci maddəsi isə yaradıcılıq azadlığını, dövlətin ədəbi-

bədii, elmi-texniki və başqa yaradıcılıq növlərinin azad həyata keçirilməsinə təminat verməsini müəyyən edir [3]. Azərbaycan Respublikasının “Mədəniyyət haqqında” Qanunun 8-ci maddəsində deyilir ki, hər kəsin özünün milli-mədəni özünəməxsusluğunu qoruyub saxlamaq, mənəvi, estetik və digər dəyərləri sərbəst seçmək hüququ vardır. Dövlət hər bir şəxsin mədəni özünəməxsusluq hüququna təminat verir. Həmin qanunda mədəni birliklərin hüquqlarının hüquqi təhlükəsizliyini təmin olunmasına dair bir çox maddələr yer alır [22].

YUNESKO-un təşəbbüsü ilə 1982-ci ildə Meksika şəhərində keçirilmiş “Mədəniyyət sahəsində siyasətə dair” beynəlxalq konfransın qəbul etdiyi Bəyannamədə belə bir ümid ifadə olunurdu ki, “son nəticədə bəşəriyyət vahid mədəni və mənəvi məqsədlərə gələcəkdir”. Bəyannamədə qeyd olunurdu ki, mədəni özünəməxsusluq insanın hərtərəfli inkişaf imkanlarını genişləndirən, hər bir xalqı, hər bir qrupu səfərbər edən və onları keçmişdən güc almağa, mədəniyyətlərin öz xarakterinə uyğun elementlərini mənimsəməyə və bununla özünü yaratmaq prosesini davam etdirməyə sövq edən qiymətsiz sərvətdir. Deklarasiyada göstərildiyi kimi, hər bir xalq məhz öz ənənələri və ifadə formaları vasitəsilə bütün dünyaya özünü təsdiq etdirir. Bəyannamədə mədəni özünəməxsusluğun və mədəni müxtəlifliyin bir-biri ilə qırılmaz qarşılıqlı əlaqəsi vurğulanır və qeyd olunur ki, müxtəlif ənənələrin çiyin-çiyinə mövcud olduğu yerdə müxtəliflik mədəni özünəməxsusluğun əsasını təşkil edir. Bu kontekstdə dil hüquqları və mədəni özünəməxsusluğa hörmətin inkişafına kömək sahəsində YUNESKO-nun fəaliyyəti xüsusi vurğulanmalıdır. Mədəni müxtəliflik dedikdə ayrı-ayrı qrupların və cəmiyyətlərin mədəniyyətinin öz ifadəsini tapdığı müxtəlif yollar nəzərdə tutulur. Mədəni özünüifadə fərdlərin, qrupların, cəmiyyətlərin yaradıcılığının nəticəsi olan, mədəni mahiyyətə malik olan özünü ifadədir. Mədəni müxtəliflik ancaq insan hüquqları və əsas azadlıqları, o cümlədən fərdlərin mədəni özünüifadəni seçmək imkanı kimi hüquq və azadlıqlar təmin olunarsa, qoruna və təşviq oluna bilər. Mədəni müxtəlifliyə və mədəni hüquqlara dair YUNESKO tərəfindən qəbul olunmuş beynəlxalq sənədlər, xüsusən Mədəni müxtəlifliyə dair 2001-ci il Ümumdünya Bəyannaməsi, Mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təşviqinə dair 2005-ci il Konvensiyası bu baxımdan

mühüm rol oynayır. O mədəni müxtəlifliyin bəşəriyyətin müəyyən edici xüsusiyyəti olduğunu, onun irsini formalaşdırdığını və hamının rifahı üçün qorunub saxlanılmalı və bəslənilməli olduğunu, insanlar və millətlərin davamlı inkişafı üçün hərəkətverici qüvvə olduğunu təsdiqləyərək, beynəlxalq sənədlərdə elan edilmiş insan hüquqları və əsas azadlıqlarının tam realizəsi üçün onun əhəmiyyətini xüsusi qeyd etmişdir. Konvensiya mədəni özünüifadə müxtəlifliyin qorunması və təşviqinə dair ümumi prinsipləri, tərəflərin hüquq və öhdəliklərini müəyyənləşdirmiş, tövsiyələr irəli sürmüşdür.

Son dövrlərdə mədəni hüquqların inkişafı sahəsində dünya səviyyəsində müəyyən uğurlar əldə edilsə də bu hüquqların məzmunu və mahiyyətinin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı problemlər hələ də qalmaqdadır. 2 aprel 1998-ci ildə İsveçin Stokholm şəhərində keçirilmiş “İnkişaf naminə mədəniyyət sahəsində siyasət üzrə” və 6 avqust 1998-ci ildə Mexikoda keçirilən “Mədəniyyət siyasətləri dünya konfransı”nda qəbul edilən sənədlərdə mədəni hüquqların daha da inkişaf etdirilməsi ilə bağlı səylərin birləşdirilməsi olmuşdur [4, 271].

Mədəni hüquq normalarının təkmilləşdirilməsi ilə yanaşı, ən mühüm vəzifələrdən biri də mədəni hüquqların və onunla əlaqədar hüquqi aktların həyata keçirilməsinin təmin olunmasıdır. Bu sırada birinci növbədə mədəni hüquqların pozulmasına görə cinayət məsuliyyətinin artırılması, müvafiq beynəlxalq proseduraların təkmilləşdirilməsi durur. YUNESKO-nun mədəniyyət və inkişaf üzrə Ümumdünya Komissiyası bu istiqamətdə mühüm işlər həyata keçirir. Komissiya bir neçə dəfə insanların, icmaların mədəni hüquqlarının pozulması hallarının artmasından öz narahatlığını bildirmiş, beynəlxalq birliyin mədəni hüquqların müdafiəsi sahəsində daha təsirli addımlar atmasının zəruriliyini vurğulamışdır. Bu məqsədlə YUNESKO tərəfindən bir neçə prosedur və institusional mexanizmlər hazırlanmışdır.

1982-ci ildə qəbul edilmiş Mədəniyyət sahəsində siyasətə dair Meksika bəyannaməsi yeni şəraitdə mədəniyyət siyasətini müəyyənləşdirən bir sıra prinsipləri özündə əks etdirdi. Bəyannamədə xüsusi olaraq qeyd olunurdu ki, “hər bir mədəniyyət təkrarolunmaz və əvəzolunmaz dəyərlər məcmusudur” və “bütün mədəniyyətlər bəşəriyyətin ümumi irsinin hissələrini təşkil edirlər”.

Göstərilən istiqamətlər arasında ümumdünya mədəni irsinin qorunması ilə bağlı proqramlar xüsusi yer tutur. Ümumdünya mədəni irsinin qorunması ilə bağlı məsələlər, görülməç işlər təşkilatın 2002-ci il noyabrında Venesiyada keçirilmiş Ümumdünya irsə dair Beynəlxalq Konqresində geniş müzakirə edilmişdir. Konqresdə qloballaşmanın milli mədəniyyətlə eyniləşdirici təsiri şəraitində ilk növbədə dünya mədəniyyətlərinin özünəməxsusluğunun müdafiəsinə yönəlmiş normativ bazanın möhkəmləşdirilməsi məsələsinə diqqət yetirilmişdir. Göstərilmişdir ki, idarəedilməyən qloballaşmanın dünya mədəni irsinə təhlükə törətdiyi şəraitdə onun müdafiəsi bəşəriyyətin təkçə zəruri inkişaf şərtinə deyil, həm də yaşayış amilinə çevrilir, çünki bir-birini tamamlayan özünəməxsus mədəniyyətlər olmadan çoxçalarlı bəşər sivilizasiyasının vəhdətini təsəvvür etmək mümkün deyildir .

İndiyə qədər YUNESKO tərəfindən mədəni irsin qorunmasına dair unikal beynəlxalq hüquqi normalar kompleksi hazırlanmışdır ki, buraya üç beynəlxalq konvensiya və onlara əlavə olaraq iki protokol və on bir tövsiyə daxildir. Onlar arasında əsas sənəd 1972-ci ildə qəbul edilmiş Ümumdünya mədəni və təbii irsinin qorunması haqqında Konvensiya sayılır. Konvensiyanın müddəalarının həyata keçirilməsi işi çoxplanlı səciyyə daşıyır. Bu istiqamətdə ən mühüm işlərdən biri Ümumdünya mədəni və təbii irsinin Siyahısının tərtib olunması, onların mühafizəsi və bərpasıdır. Siyahıya daxil edilmiş qiymətsiz mədəniyyət və təbiət abidələri sırasında Azərbaycanın mədəni tarixi abidələri - İçəri Şəhər və Qobustan xüsusi yer tutur. İçəri Şəhər bu siyahıya 2000-ci ildə Ümumdünya İrs Komitəsinin 24-cü sessiyasında, Qobustan isə 2007-ci ildə siyahıya daxil edilmişdir. Hazırda Azərbaycan ərazisində yerləşən 10 obyekt bu siyahıya daxil olunmağa namizəddir. Siyahının tərtibatı, abidələrin monitorinqi ilə YUNESKO-nun Ümumdünya irs Mərkəzi (1992-ci ildə yaradılmışdır) məşğul olur. YUNESKO-nun tərkibində bu məsələlərlə məşğul olan daha iki hökumətlərarası orqan-Beynəlxalq Muzeylər Komitəsi (İKOM) və Beynəlxalq Abidələrin və tarixi yerlərin qorunması Komitəsi (İKOMOS) fəaliyyət göstərir. Dünyanın mədəni və təbii müxtəlifliyinin coğrafi cəhətdən ədalətli və balanslı şəkildə siyahıda əks olunmasına nail olmaq üçün hələ 1994-cü ildə Qlobal Strategiya qəbul olunmuşdur. 2007-ci ildə mərkəzin apardığı

araşdırmalara görə dünya mədəniyyətinin 31 obyektı məhvolma təhlükəsi altındadır və təcili köməyə ehtiyacı var. Bu siyahıda Bakı şəhərinin tarixi hissəsi - İçəri Şəhər də var idi. İçəri Şəhər bu siyahıya 2000-ci ildə Bakı şəhərində baş vermiş zəlzələnin təsiri və burada intensiv tikintilərin aparılması ilə əlaqədar 2003-2009-cu illərdə daxil edilmişdir. Lakin tarixi-memarlıq abidəsinin qorunub saxlanması, bərpası sahəsində Azərbaycan hökumətinin həyata keçirdiyi tədbirlər İçəri Şəhəri məhv olmaq təhlükəsindən xilas etmiş, buna görə də o, YUNESKO-nun bu siyahısından çıxarılmışdır.

Dünya mədəni irsinin qorunması sahəsində işin mühüm istiqamətini qeyri-maddi mədəni irsin qorunmasına dair normativ aktların hazırlanaraq qəbul edilməsi təşkil edir. YUNESKO-nun sənədlərində mədəni irsin bu hissəsinə milli dillər, şifahi ənənələr, incəsənətin ifaçılıq növləri və s. aiddir. Qeyri-maddi irsin qorunması haqqında Konvensiya YUNESKO tərəfindən 2003-cü ildə qəbul edilmiş, 2006-cı ildə 30 dövlət tərəfindən ratifikasiya edildikdən sonra qüvvəyə minmişdir. Hazırda konvensiyaya yüzə yaxın dövlət qoşulmuşdur. 2001-ci ildə YUNESKO özünün qeyri-maddi irs siyahısını açmışdır. Buraya hazırda 150-dən çox qeyri-maddi irs nümunəsi daxil edilmişdir. Siyahıda Azərbaycanın mədəniyyətinin inciləri xüsusi yer tutur. Azərbaycan mədəniyyətinin şedevrləri-muğam 2008-ci ildə, aşıq sənəti-2009-cu ildə, xalçaçılıq sənəti-2010-cu ildə, Novruz bayramı isə 2009-cu ildə bu siyahıya daxil edilmişdir. Mədəni müxtəlifliyə hörmətin beynəlxalq münasibətlər sistemində layiqli yer tutması üçün YUNESKO fəal tədbirlər həyata keçirir, bu müxtəlifliyə son nəticə deyil, dəstəklənməli və inkişaf etdirilməli proses kimi baxır [24].

Ölkəmiz bu təşkilata 1992-ci ildə daxil olduqdan sona qarşılıqlı əməkdaşlıq yüksələn xətlə inkişaf etməkdədir. Azərbaycan YUNESKO-nun səlahiyyətlərinə aid olan sahələrdə həyata keçirilən müxtəlif layihə və proqramlarda fəal iştirak edir. Mədəniyyət sahəsində əsas prioritet-maddi və qeyri-maddi mədəni irsin mühafizəsi təşkil edir. 2010-cu ildə Azərbaycanın 4 illik dövr üçün qeyri-maddi mədəni irsin mühafizəsi üzrə hökumətlərarası Komitəyə seçilməsi, komitənin 2011-ci ildə İndoneziyada keçirilmiş 6-cı sessiyasında onun vitse-prezidenti seçilməsi qeyri-maddi irsin qorunması işində Azərbaycanın nüfuzunu və çəkisini təsdiq edir.

Azərbaycanın həmin komitədə fəaliyyəti ölkəmizin zəngin qeyri-maddi irsinin dünya birliyinə nümayişinə xidmət edir və bu istiqamətdə konkret tədbirlər həyata keçirməkdədirlər. Maddi irsin mühafizəsi sahəsində də müəyyən uğurlar əldə edilmişdir [23].

Azərbaycan YUNESKO çərçivəsində mədəni müxtəlifliyin və mədəniyyətlərarası dialoqun inkişafı məqsədlərinə xüsusi önəm verir. YUNESKO-nun dəstəyi ilə ölkəmizdə mədəniyyətlərarası forumların keçirilməsi buna sübutdur. Azərbaycan torpaqlarının Ermənistan tərəfindən işğalı ilə əlaqədar ölkəmiz hərbi münaqişələr zamanı mədəniyyət abidələrinin və mülkiyyətin mühafizəsi, qeyri-qanuni olaraq mənimsənilmiş mədəni mülkiyyətin və mədəni sərvətlərin onların sahibi olan ölkələrə qaytarılması məsələlərini daim diqqət mərkəzində saxlayır. Azərbaycanın Hökumətlərarası Komitəyə üzvlüyü işğal olunmuş ərazilərdə mədəni abidələrin dağıdılması, oğurlanması və ələ keçirilməsi ilə bağlı məsələləri müzakirəyə çıxarmaq imkanı verir [24].

YUNESKO-nun “Beynəlxalq mədəni əməkdaşlıq prinsipləri haqqında Bəyannaməsində hər bir mədəniyyətin hörmət edilməli və qoruyub saxlanılmalı olan ləyaqət və dəyəərə malik olması, bütün mədəniyyətlərin rəngarəngliyi, müxtəlifliyi və qarşılıqlı təsiri ilə bəşəriyyətin ümumi sərvəti olmasını təsbit edərək xalqları bəşəriyyətin texniki və mənəvi-intellektual tərəqqisi arasında ahəngdar müvazinəti təmin etmək üçün mədəniyyətin bütün sahələrini paralel və mümkün qədər eyni vaxtda inkişafını davam etdirməyə çağırır. Mədəni əməkdaşlığın genişlənməsi və möhkəmlənməsi milli mədəniyyətlərin bütün sahələrində qazanılmış nailiyyətlərlə digər xalqların daha tam qarşılıqlı tanışlığını təmin etməklə, müxtəlif mədəniyyətlərin, onların hər birinin özünəməxsusluğuna, həmçinin, başqa xalqların mədəniyyətlərinin bütün bəşəriyyətin maddi irsini təşkil edən dəyərlərinə hörmət əsasında zənginləşməsinə şərait yaradır. Deklarasiyada göstərildiyi kimi, hər bir mədəniyyət təkrarolunmaz və əvəzedilməz dəyərlər məcmusudur və hər bir xalq məhz öz ənənələri və ifadə formaları vasitəsilə bütün dünyaya özünü təsdiq etdirir. Bəyannamədə mədəni özünəməxsusluğun və mədəni müxtəlifliyin bir-biri ilə

qırılmaz qarşılıqlı əlaqəsi vurğulanır və qeyd olunur ki, müxtəlif ənənələrin birgə mövcud olduğu yerdə müxtəliflik mədəni özünəməxsusluğun əsasını təşkil edir [24].

YUNESKO-nun sivilizasiyalar, mədəniyyətlər və dinlər arasında dialoqun və əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi sahəsində həyata keçirdiyi siyasi strategiya bu gün dünya dövlətlərinin daha geniş dəstəyini qazanmaqdadır. Azərbaycan Respublikası dialoq siyasətinin tərəfdarı kimi YUNESKO-nun həyata keçirdiyi bütün proqram və layihələrin fəal dəstəkçisi və iştirakçısı olmaqla bərabər, təşkilatın dünyada mədəni müxtəlifliyi qorumaq və dialoqu inkişaf etdirmək yolu ilə sülh mədəniyyətinin daha da möhkəmlənməsi mədəniyyətlərarası əməkdaşlığın genişləndirilməsi istiqamətində fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması üçün konkret təkliflərlə çıxış etmişdir.

1.2 Diplomatik xidmət fəaliyyəti istiqamətində mədəni diplomatiya anlayışı.

Mədəniyyət diplomatiyası iki əsas baxışdan meydana gəlir. İlkin baxış yaxşı əlaqələr, daim artan qarşılıqlı anlaşma və hörmət şəraitində kök salır. İkincisi isə mədəniyyət diplomatiyası, belə bir fərziyyəyə əsaslanır ki, incəsənət, dil və təhsil bir mədəniyyətə daxil olmaq üçün ən mühüm vasitələrdəndir [56]. Mədəniyyət diplomatiyası diplomatiyaya geniş prizmadan yanaşmalara əsaslanır. Bununla yanaşı, həmin prizmaya yumşaq güc, təbliğat, dövlət diplomatiyası aid edilə bilər. Mədəniyyət diplomatiyası yumşaq güc-sərt güc tənəsübünün yumşaq güc olan hissəsində dayanır, çünki bu hədələmə üsulu ilə deyil, cazibə üsulu ilə işləyir.

Diplomatiya barəsində düşündükdə dərhal ağıla gələn müəyyən aktorlar və fəaliyyət sahələri vardır. Səfir, diplomatik missiya və konsulluq buna gözəl misal ola bilər. Diplomatiyanın həyata keçirilməsini həmin ünsürlər mövcud olmadığı təqdirdə təsəvvür etmək belə çətindir. Həmin şeyi əsasəndə mədəniyyət diplomatiyasına aid etmək olmaz. Çünki, mədəniyyət diplomatiyası adətən, rəsmi şəxslərin yürütdüyü ilkin üsul deyildir [19]. Lakin, qloballaşma, informasiya cəmiyyəti və şəbəkəli diplomatiya ilə xarakterizə olunan bir zamanda mədəniyyət diplomatiyası önəmli bir vasitədir.

Mədəniyyət diplomatiyası diplomatiyaya geniş səpkili ideya yanaşmalarına əsaslanır. Bununla yanaşı, həmin səpkidə yumşaq güc, təbliğat və dövlət diplomatiyası da yerləşdirilə bilər. Mədəniyyət diplomatiyası Cozep Naysın özünəməxsus fikirlərində yumşaq-sərt güc tənəsübündə yumşaq güc tərəfdə dayanır, çünki bu hədə ilə deyil, cazibə ilə fəaliyyət göstərir [19]. Mədəniyyət diplomatiyası tarixən dövlət diplomatiyasından fərqləndirilmişdir. Dövlət diplomatiyası bir çox hökumətlərin siyasi bəyənətlərində olduqca önəmli bir termin kimi özünü göstərir. Ola bilsin ki, ən çox sitat gətirilən izahat, mədəniyyət diplomatiyasının “millətlər və onların xalqları arasında qarşılıqlı anlaşmanı inkişaf etdirmək üçün fikir, informasiya, incəsənət və mədəniyyətin digər tərəflərinin mübadiləsi” olduğunu vurğulayan Milton Kamminqşə məxsusdur [53]. Həmin minval ilə Laker mədəniyyət

diplomatiyasını “qarşılıqlı anlaşmanı artırmaq üçün kreativ ifadənin və fikir, informasiya və insanların mübadiləsi” kimi səciyyələndirir [54]. Mədəniyyət diplomatiyasını hələ də, hökumətlərin adətən, dolayı və ya birbaşa olaraq hökumətin xarici işlər nazirliyinin iştirak etdiyi və onun təmsil etdiyi dövlət mədəniyyətinin geniş ifadə tərzlərinin də mövcud olduğu, mədəniyyət diplomatiyasını əhalinin böyük bir hissəsinə və onun elitar təbəqəsinə hədəflənmiş hər hansı hökumətin xarici siyasətlə bağlı məqsədlərinə və onun diplomatiyasına (və ya hər ikisinə) dəstək olaraq həyata keçirilən mədəniyyətin təcrübə sahəsi kimi düşünmək olar.

Mədəniyyət diplomatiyası qarşılıqlı anlaşmanı stimullaşdırmaq istiqamətində əvəzolunmaz bir amildir. ABŞ və Kuba arasında soyuq diplomatik münasibətlərin olmasına baxmayaraq, Nyu York konservatoriyasının filarmoniya şöbəsindən, Nyu York şəhər balet teatrından və Linkoln musiqiçilər mərkəzinin caz şöbəsindən içərisində bir çoxları yüksək nüfuza malik olmaqla sənətkarlar mübadilə aparmışdılar. Bu mübadilələr, həqiqətən, ənənəvi diplomatiya üçün münbit şərait təmin edir, dövlət əlaqələri təhlükə altında olduqda bağların itməsinə imkan vermir, iki ölkənin vətəndaşlarına bir-birinə zidd olan dövlət siyasətlərinin olmasına baxmayaraq aralarında ortaq cəhətlərin olmasını xatırladır [53].

Mədəniyyət diplomatiyası siyasi qərarlar və rəsmi aksiyalar üçün məzmunla təmin edir. Ünsiyyətin rəsmi tərəfləri sadə və birmənalı məlumat ötürür. Mədəniyyət diplomatiyası rəsmi məlumatın və ya mövcud vəziyyətin məzmununa əlavələr edən və onları mürəkkəbləşdirən digər ünsiyyət aspektlərinə imkan yaradır. Bunun ən geniş yayılmış nümunəsi kimi soyuq müharibə dövründə Amerikadan caz musiqiçilərinin Sovet İttifaqına səyahətini göstərmək olar. Sovet rəsmiləri və vətəndaşları Amerika Birləşmiş Ştatları ilə bağlı kiçildici anlayışa malik idilər. Bununla yanaşı, özlərini Birləşmiş Ştatların irqi tarixi barəsində açıq və kritik ifadə edən və eyni zamanda amerikan musiqi formasını alqışlayan və amerikalı olmaları ilə qürur hissi duyduqlarını ifadə edən Afro-Amerikan musiqiçiləri ilə qarşılaşmaq Sovet İttifaqının Birləşmiş Ştatlarla bağlı baxışlarını mürəkkəbləşdirmişdi [59]. Vatikanın Londonda yerləşən Viktoria və Albert muzeyinə verdiyi istiqrazları digər bir nümunə kimi göstərə bilərik. Kilsə siyasəti ilə bağlı mübahisələrin hökm sürdüyü bir vaxtda Roma

papasının Böyük Britaniyaya səfəri münasibətilə Vatikan Həvarilər ilə əlaqədar səhnələri təsvir edən XVI əsrə aid divar xalçaları üçün istiqrazlar vermişdi. Vatikandan kənar nadir hallarda rast gəlinən bu incəsənət əsərləri Katolik Kilsəsinin nüfuzu ilə bağlı qarışıq təsəvvür yaratmaqla və siyasi motivlərdən çox uzaq olan mübadilə vasitəsi ilə fəaliyyət göstərməyi önə plana çəkməklə Katolik Kilsəsi haqqında fərqli bir fikir formalaşdırmışdır [53].

Mədəniyyət diplomatiyası və dövlət diplomatiyası arasında münasibətlər necə formalaşır. Hər biri əsas ideya etibarlı ilə eyni məğzə malikdirlər. Rəsmi diplomatik dairələrdən kənar olan auditoriya hər birinin hədəfindədir. ABŞ Dövlət Departamentinin sərəncamı ilə yazılan hesabatda mədəniyyət diplomatiyası dövlət diplomatiyasının onurğa sütunu adlandırılır; çünki o, bir millətin özü haqqında formalaşdırdığı fikirin ən yaxşı tərzdə təmsil edildiyi mədəni fəaliyyətlərin məzrkəzində dayanır. Hesabatda daha sonra deyilir ki, bizim sənət və əqli ənənələrimizdə kök salmış dəyərlər qaranlıq qüvvələrə qarşı bir istinadgah yaradır. Mədəniyyət diplomatiyası bir millətin ruhunu aşkara çıxarır. Mədəniyyət diplomatiyası siyasətçilərin siyasi, iqtisadi və hərbi razılaşmalara müvəffəq olmaq üçün qurduğu “ehtimad təməli” yaratmağa kömək edir, dəyərlərimizi nümayiş etdirir, hökumət səviyyəsində baş verən dəyişikliklərə tab gətirən xalqlarla münasibətlər yaradır, ənənəvi səfirlik fəaliyyəti vasitəsilə əlaqə yaratmağın mümkün olmadığı başqa cəmiyyətlərin nüfuzlu üzvləri ilə əlaqə yaratmağa qadirdir, siyasi fərqlərin olmasına baxmayaraq əməkdaşlıq üçün müsbət şərait formalaşdırır, xalqlar arasında əlaqə yaratmaq üçün neytral platforma ilə təmin edir, diplomatik münasibətlərin gərgin olduğu və yaxud heç olmadığı ölkələr ilə barışıq əldə etmək üçün geniş imkanlı və qlobal səviyyədə qəbul edilən bir vasitə kimi çıxış edə bilər, anlaşılmazlığa, nifrətə və terrorizmə qarşı çıxır.

Mədəniyyət diplomatiyasının bir özünəməxsusluğu da ondan ibarətdir ki, o, bir istiqamətdə fəaliyyət göstərmir. Berqer qeyd etdiyi kimi, dövlət və mədəniyyət diplomatiyasında yanaşma fərqləri: dövlət diplomatiyası birinin siyasətini digərlərinə izah etməyə önəm verməklə birtərəfli olduğu halda, mədəniyyət diplomatiyası qarşılıqlı tanınmağa önəm verməklə ikitərəfli və ya çoxtərəfli bir mövqe götürür.

Mədəniyyət diplomatiyası ortaq cəhətlərin axtarıb tapmağa çalışır və buna üçün zəruri olan şərait budur ki, bir insan nəyin digər insanları belə davranmağa vadar etməsini bilməlidir [54].

Bu prizmadan çıxış etməklə, digərlərinin ötürdükləri məlumatları anlayış göstərməklə dinləmək mədəniyyət diplomatiyasının ayrılmaz hissəsidir. Bu mədəniyyət siyasəti tələb edir ki, əlaqələr bərabərlik və qarşılıqlı dəyərləndirmə şəraitində yaradılmalıdır. Həmçinin, tərəflər arasında bir-birinə qarşı həqiqi marağın olmasını da tələb edir.

Ona görə də, fransız alimlərini ərəb ölkələrinə göndərmək mədəniyyət diplomatiyası hesab edilir. Parisdəki fransızları fransız torpağında ərəb tarixi və mədəniyyəti ilə tanış etmək üçün çalışan “the institut du monde arabe” (ərəb dünyası institutu) də öz növbəsində belə mübadilələr aparır. Həmin səpkidə Katzenşteyn də iddia edir ki, əsasən xaricdə yüksək mədəniyyətin və dilin tədrisinə arxalanan müharibədən sonrakı yapon mədəniyyət diplomatiyası xaricilərin yapon cəmiyyətinin sadəcə dərk edə bilmədikləri unikal xüsusiyyətlərini digərlərinə “izah etməklə” məşğul idilər. Bununla yanaşı, sonralar bu izahata ideyalar da daxil edildi. Qeyri-müntəzəm olaraq, 1980-ci illərdə və daha davamlı şəkildə 1990-cı illərdə yad mədəniyyətlərə qarşı anlayış və hörmət, rəsmi olaraq, hökumətin dövlət siyasətinin bir hissəsinə çevrildi [60].

Mədəniyyət diplomatiyasının ideyaları fərqli və xarakterik mədəniyyət yaratmaq qabiliyyətinə malikdir. Amma, bunu həqiqətən nə zaman etmək mümkün olsa idi, öhdəsindən gəlmək çətin olardı. Ölkələrlə bağlı aydın bir məlumat mövcud deyildir. Bugün informasiya vasitələri və geniş vüsət almış mədəniyyət vasitəsilə demək olar ki, davamlı ideya və imic axını məsələni daha da qəlizləşdirir. Əksərən, diplomatların nəzarəti altında olmayan bu axınlar diqqətçəkici bir resurs və müsbət imic yaradır.

Qloballaşma erasında qlobal siyasi proseslərin sürətlə dəyişməsi mədəniyyətlərarası münaqişələrin baş verdiyi ərazilər də dəyişmişdir. Bugün, qlobal landşaft getdikcə güclənən Çin və Hindistan ilə səciyyələndirilir və bununla bərabər, hazırkı landşaft çoxsaylı Qərb ölkələri və xüsusilə, müsəlman dünyasında və yaxud

bunların hər ikisi arasında sivilizasiyaların qarşıdurması kimi başa düşülür. Bu müstəvidə mədəniyyət diplomatiyasının üzərinə düşən yük və imkanlar böyükdür. Qloballaşmanın bərqərar olması və gücün yenidən bölüşdürülməsi müəyyən mənada böyük dəyişikliyin baş verməsi anlamına gəlir. Amma, sabitlik də müşahidə olunur. “Ürəkləri və fikirləri” qazanmaq soyuq müharibə dövründəki mədəniyyət diplomatiyasının məqsədi olduğu halda, Tomas Fridmanın “Ərəb küçəsi”, yəni ərəb dünyasında ümumi ictimai fikir, müasir mədəniyyət diplomatiyasının aspektlərindən biridir. Lakerin qeyd etdiyi kimi, “mədəniyyət diplomatiyası” ən geniş mənada böyük əhəmiyyət qazandığı halda, ənənəvi diplomatiyanın yeni, soyuq müharibədən sonrakı “Qərb əleyhinə olan” amansız hücumların fonunda demək olar ki, heç bir faydası yoxdur [50].

Ənənəvi mədəniyyətin çiçəklənməkdə olan özəl sektor fəaliyyəti olması faktını nəzərə alsaq, bu onun mədəniyyət diplomatiyasına töhfələr verməsini çətinləşdirir. Ənənəvi mədəniyyət ikiülgüclü qılınc ola bilər. Bir tərəfdən o, ola bilsin, heç bir məkanın əlverişli olmadığı və ya mövcud imicin tutqun və mənfi olduğu bir məkanın sürətini ötürə bilər. Yaponiya buna gözəl nümunə ola bilər. Qrafik manqa hekayələri, Anima videoları və yapon film istehsalçılarının məşhur əsərləri də daxil olmaqla yapon ənənəvi xalq mədəniyyəti məhsullarının ixracatı əks təqdirdə bir çoxlarına çıxışı mümkün olmayan bir mədəniyyətə çıxış imkanları ilə təmin edir. Ənənəvi mədəniyyət, həmçinin, başqa cür əlçatmaz olması güman edilən insan kütlələrinə də siraət edə bilər. Bir simfoniya və ya klassik balet cəmiyyəti böyük cəlbedici qüvvəyə malik olduğu halda, o, hip-hop sənətkarlarının cəlb etdiyi kimi eyni sayda gənc nəslə özünə cəlb edə bilməz. Malon qeyd edir ki, “Bollivud” un eqzotik gözəllikləri bir çox ölkələrə ixrac edilib və 1953-cü ildə Moskva ilə diplomatik əlaqələrin yumşalmasına stimül verib. Bollivud komediyası “Üç axmaq” ın çinli tələbələr arasında klassik əsər kimi böyük nüfuz qazanmasını da misal gətirmək olar [53].

Ənənəvi mədəniyyətin məhsullarının mədəniyyət diplomatiyası mövzusunda daxil olduğu halda, bir fakt da danılmazdır ki, ənənəvi mədəniyyət, tamamilə, biznes təşəbbüsüdür. Bu o zaman vədverici ola bilər ki, diplomatiya və mədəniyyət diplomatiyası üçün ayrılan büdcə həddən artıq azalmış olsun. Ənənəvi mədəniyyət

xarici işlər nazirliklərinin onun dəyərli olub-olmaması barəsində verdikləri qərardan asılı olmayaraq, beynəlxalq aləmə istehsal və güman ki, əlçatan edilə bilən vəsaitlə təmin edir. Digər tərəfdən, ənənəvi mədəniyyət arzu edilməz və ya qarşı çıxılması zəruri ola biləcək səhnələri dövriyyəyə buraxa bilər. Məsələn, Amerikanın dünyada dörd bir tərəfə yayılmış hit Hollivud kinoları çox vaxt sıradan bir amerikalının həyatını qeyri-dəqiq təsvir edən zorakı səhnələri və gender stereotiplərini özündə ehtiva edir [25].

Dünya hökumətləri Amerikanın səsi və ya ABŞ-in ərəb dilli "Hurra" televiziya stansiyası kimi dövlət nəzarəti altında olan müəssisələrdən istifadə edərək, kütləvi yayımlamadan öz məqsədləri naminə yararlanmışlar. BBC və ya France Info kimi azad dövlət yayımlama sistemləri də yumşaq gücün tətbiqi üçün mühüm rol oynamışlar. Qlobal əhatəyə sahib olan nüfuzlu biznes yönümlü aktorların ortaya çıxması ilə kütləvi yayımın mənzərəsinə xələl gəlmişdir. CNN, Əl-Cəzirə və Çinin Xinhua Xəbərlər Şəbəkəsi Korporasiyası bu situasiya ilə bağlı yalnız bir neçə nümunə ola bilərlər. Takur qeyd edir ki, Hindistan bu baxımdan istisna ola bilər. İnformasiyaya, xəbərlərə, təhlillərə nəzarət etmək ehtiyacı içində olan Hindistan hökuməti qlobal dəstək əldə etmək üçün qəti şəkildə və birdəfəlik müstəqil xəbər xidmətlərinin genişlənməsinin qarşısını aldı. Son nəticə budur ki, Hindistanın həqiqətən, müasir sıx əlaqəli dünyada beynəlxalq təsir üçün əsas vasitə və mühüm əhəmiyyətə malik yumşaq güc çatışmazlığı vardır [57].

Amerikan idealı ideyası Ərəb mediasının İsrail-Fələstin münaqişəsini çıxılmaz vəziyyətdə olması və İraqda müharibə ilə bağlı yayımladığı buraxılışlar sayəsində bataraq heçə çevrilir; Əbu Qraib həbsxanası ilə bağlı radioaktiv tozlanma skandalı, internet şəbəkələrində elektrodlara qoşulan kapüşonlu məhbusları, amerikalı əsgərlərinin mənfur təbəssümlərini göstərən fotoların dəfələrlə yayımlanması və müntəzəm olaraq dövriyyədə olması ictimaiyyətin ABŞ ilə əlaqədar təsəvvürlərində hələ uzun müddət dominant mövqe tutacaqdır [55].

Belə qeyd etmək olar ki, qloballaşma erasında mədəniyyət diplomatiyası, əsasən, milli mədəniyyətlərə təsir göstərir. Lakin, bu natamamdır. Mədəniyyət diplomatiyası İkinci Dünya Müharibəsindən bəri dövlətlərin YUNESCO kimi

hökumətlərarası təşkilatlar vasitəsilə fəaliyyət göstərdiyi çoxtərəfli müstəvini də özündə ehtiva edir. Birləşmiş Millətlər Sivilizasiyalar Alliansı daim dövlət sərhədlərini aşaraq, dinlər və mədəniyyətlər arasında dialoqu stimullaşdırmağa səy göstərir [53]. Təbii ki, mədəniyyət diplomatiyası hökumətin xarici siyasət məqsədləri, onun diplomatiyası və xarici işlər nazirliyi əlaqə dərəcəsi dövlətdən dövlətə dəyişir, amma həmin əlaqələrdən birinin olmaması fəaliyyətin mədəniyyət diplomatiyası hesab edilməsinin qarşısını alır.

Mədəniyyət diplomatiyasının həyata keçirilməsi üçün hökumətin iştirakı gərəklidir. Britaniya, Fransa, Almaniya, İspaniya və Çin kimi ölkələrin hamısı mədəniyyət diplomatiyasının özəyi hesab edilən ünsürlərdən istifadə edirlər: buna müvafiq olaraq, Britaniya konsulluğu, Fransız Alliansı, Göte İnstitutu, Servantes İnstitutu və Konfutsi İnstitutlarını misal göstərmək olar. Bu uzun müddətli və effektiv müəssisələr öz ölkələrindən fərqli şəkildə müdaxilə görərək öz vəzifələrini icra edirlər. Britaniya Konsulluğu və Göte İnstitutu Britaniya və Almaniya hökumətlərdən asılı olmadan fəaliyyət göstərən dövlətdən ayrı müəssisələrdir. Fransız Alliansı fransız hökumətindən azad şəkildə fəaliyyət göstərir. Konfutsi institutlarında nisbətən daha böyük dövlət fəaliyyəti vardır. Müxtəlif dərəcəli dövlət iştirakı ilə bağlı göstərilən nümunələrin hər biri mədəniyyət diplomatiyası kimi xarakterizə edilə bilər. Bununla yanaşı, bəzən hökumətin iştirakı olmadıqı hallar da mövcuddur.

Bu müzakirənin bir aspekti rəsmi və qeyri-rəsmi fəaliyyət arasındakı fərqdən bəhs edir. Alimlər Fulbrayt proqramının bir üzvü olaraq xaricə səyahət edərkən, onlar mədəniyyət diplomatları hesab edilirlər [52].

Bəlkə də, bu debatda ən mürəkkəb maraq doğuran amil hökumətin hər hansı iştirakının incəsənət, təhsil və mədəniyyətdə aparılan işlərə təsir göstərməsi ilə bağlıdır. Kannik qeyd etdiyi kimi, diplomatiyanın prioritet götürüldüyü və mədəniyyətin yalnız bir vasitə kimi tətbiq edildiyi mədəniyyət diplomatiyasına rəsmi yanaşma ilə sənətkar yanaşması arasında böyük bir fərq vardır. Sənətkarlar mədəniyyətlərarası mübadilə zamanı öz dəyərlərini digərlərinə yeritməyə deyil, əksinə, başqa mədəniyyətlərin ənənələrini anlamağa, fantaziya ilə zəngin yeni ilham mənbələri aşkara çıxarmağa, digər iş metodları və üsulları axtarıb tapmağa, fərqli

dünya görüşlərinə malik insanlarla fikir mübadiləsi aparmağa çalışırlar. Onlar təsir göstərməkdən daha çox təsirə məruz qalmaq istəyirlər [53].

Bəzi vasitələrin effektiv olmaq üçün hökumətdən ayrı şəkildə fəaliyyət göstərməsi lazımdır. Mədəniyyət diplomatiyasının bir üzvünün və ya himayədalarının etimadının hökumətlə bağlılığı olduğu təqdirdə təhlükə olması ehtimalı mövcuddur. Kennedini buna uyğun olaraq bir nümunə kimi göstərmək olar. 11 sentyabr hadisələrindən sonra foto sərgi: 2002-ci ildə ABŞ-ın o zamankı dövlət katibi Kolin Povel tərəfindən Ground Zero (hadisələrin cərəyan nöqtəsi)-dan şəkillər yayımlanmağa başladı. Kennedinin açıqlamasına görə sərgidə yalnız foto arxiv yaratmaq üçün 13 sentyabr 2001-ci ildən sonra Ground Zero zonasına tam girişinə icazə verilən yeganə fotoqrafın çəkdiyi şəkillər sərgilənir. Dövlət Departamentinin sərgiyə dəstək nümayiş etdirməsilə yanaşı, həmçinin altmışdan artıq dövlətlərdə səfirliklər və konsulluqlar bunu nümayiş etdirdilər.

Kennedi qeyd edir ki, sərgilərin keçirilməsi nəzərdə tutulan şəhərlər diqqətlə seçilirdi. Onların əksəriyyəti Orta Şərq və Şimali Afrikada yerləşirdi: Avropada olanlar az sayda idi. Sərginin keçirilməsində məqsəd Amerikanın 11 sentyabr hadisələrində yaşadıkları anların emosional tərəflərini göstərməklə yanaşı, bunu da aşaraq insan əzablarına qarşı daha güclü bir təsir yaratmaqdır. Kennedi qeyd etdiyi kimi, növbəti sərgi mədəniyyətə aid dəyərləri özündə ehtiva etsə də (əlbəttə, görkəmli fotoqrafçının imzası sayəsində), açıq-aşkar təbliğat xarakterli təşkil edilmişdi və siyasi sədləri aşan universal ismarıç ötürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Sərgi olduqca mənfi reaksiyalara məruz qaldı ki, bu ABŞ hökumətinin timsalında insanlarda rəhm hissi oyatmaq üçün atılmış bir addım kimi qəbul edilmişdi [58, 303]. Qeyd edildiyi kimi, mədəniyyət diplomatiyası bir çox şeylərə nail ola bilər. Bunun da öz məhdudiyyətləri vardır. İlk olaraq, mədəniyyət diplomatiyası uzun-müddətli öhdəlik tələb edir. Mədəniyyət diplomatiyasından əldə edilən nailiyyətlər bəzən uzun müddət davam edə bilməz.

Mədəniyyət diplomatiyası möcüzə yarada bilməz. O, yürüdülmüş siyasətin sonda hansı nəticəsi olacağını da öncədən təyin edə bilməz və ya onun mənfi nəticələrinin qarşısını ala bilməz. Bu, həmçinin, münasibətləri yenidən qurmağa və ya qarşılıqlı

anlaşmanı stimullaşdırmağa kömək edə bilər. Bütün bunlara baxmayaraq, mədəniyyət diplomatiyası diplomatın işi üçün vacib bir faktora çevrilə bilər. Diplomatiyada əsas missiya danışıqlar aparmaqdır. Buna nail olmağın bir effektiv üsulu öz ölkən ilə qonaq olduğu ölkə arasındakı boşluqları doldurmaq, yəni cəmiyyətləri bir-birinə daha da yaxınlaşdırmaqdan ibarətdir [64]. Mədəniyyət diplomatiyasının məqsədi elə məhz budur.

II FƏSİL

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ FRANSA İLƏ MƏDƏNİ ƏMƏKDAŞLIĞININ FORMALAŞMASININ NORMATİV BAZASI

2.1 Azərbaycan-Fransa mədəni münasibətlərinin tarixi kökləri

Azərbaycan qədim və zəngin tarixi mədəniyyətə sahib bir ölkədir. Ölkəmizin yerləşmə arealı elədir ki, bu ərazilərdə daima yeniliklər baş verir. Ticari, siyasi, mədəni münasibətlərin formalaşma prosesi tez gedir. Məhz buna görə də Azərbaycanı Avropa və Asiya arasında yerləşən “Qızıl Körpü” adlandırırlar.

Böyük İpək yolu üzərində yerləşən ölkəmiz Avropa və Asiyadan gəlib keçən səyyahlar, ticarətçilər üçün çox maraqlı ərazi hesab edilirdi. Elə buna görə də ölkəmiz haqqında məlumatlara müxtəlif mənbələrdə rast gəlmək olar. Azərbaycan bu ölkələr üçün yalnız nəqliyyat dəhlizi deyil, həmçinin mədəniyyətlərin qovuşduğu ərazi kimi qeyd olunub [26].

Şərq ədəbiyyatı, mədəniyyəti, həyat təzi Avropada çox geniş tanınmış və yüksək qiymətləndirilmişdir. Ümumiyyətlə isə, Avropada Şərqi ən çox maraq göstərən Avropa dövlətlərindən biri də Fransa olmuşdur. Fransızlar hələ qədimdən mədəniyyət vurğunu hesab olunurdular. Elə buna görə də Fransa “Mədəniyyət beşiyi” hesab olunur. Fransızlarda ölkəmizə olan marağın yaranmasına təsir göstərən incilərdən biri xalçaçılıq sahəsidir. Milli naxışlar və gözəl, incə toxunuşlarla seçilən xalçalar və digər nümunələr ölkəmiz haqqında öz sözünü demişdir. Belə məşhur əsərlərdən biri də 1190-cı ildə Osman Sultan oğlu Naxçıvani tərəfindən hazırlanmış, əvəzsiz əsər hesab edilən bürünc cürdəkdir. Bu sənətkarlıq nümunəsi sonralar Luvr muzeyində saxlanmışdır və onu ziyarətə gələnləri heyran etmişdir [5, 116]. Böyük ustalıqla hazırlanmış belə əsərlər daima maraq çərçivəsində olmuşdur və tarixən öyrənilməyə cəhd göstərilmişdir.

Məşhur fransız səyyah-missioneri V.Rubruk 1254-cü ildə Şamaxıda olmuşdur. O, Şamaxı haqqında ətraflı məlumat almışdır. Burada gördüyü cəlbedici boyalar, nəfis naxışlarla toxunmuş Şamaxı xalçaları onun üçün gözlənilməz olmuşdur.

Rubrukun qeydlərində yalnız sənətkarlıq nümunələri yox, həm də Şamaxı əhalisinin zəhmətkeş olması, həyat təzi və s. yüksək qiymətləndirilmişdir.

Digər məşhur bir əsər, Paris Klini kilsəsində qadınlarla təsvir edilmiş fantastik bir heyvan surəti vardır. Bu əsər XV əsrə aid edilir və fransız sənətkarları tərəfindən yaradılmışdır. Əsas diqqət olunmalı məqam odur ki, bu əsərin üzərində Azərbaycan ustaları tərəfindən yaradılmış Şirvan xalçası “Qobustan” əks olunmuşdur [5,117].

Azərbaycan mədəniyyəti haqqında xəbər vermiş Fransanın digər bir məşhur incəsənət alimi Q.Mijon olmuşdur. Onun azərbaycanlılar tərəfindən yaradılmış toxuculuq nümunələrinə vurğun olduğunu, özünün “Müsəlman incəsənəti” adlı kitabında qeyd etmişdir. XVI-XVII əsrlərdə azərbaycanlı ustalar yalnız naxışlarla yox, həmçinin miniatürlərin düzülüşünün əks olunması ilə də fərqlənmişlər. Belə şəxslərə nümunə kimi Sultan Məhəmmədi göstərmək olar. Onun əsərləri öz nəfisliyi və özünəməxsusluğu ilə seçilmişdir.

Onun miniatürləri kiçik oçerk və hekayələr məktəbinin əsri hesab edilir. Sultan Məhəmmədin tələbələrinin xalça üçün hazırladığı eskizlər və N.Gəncəvi poemalarından müəyyən səhnə və anları peşəkarlıqla toxumaqla dərin iz buraxmış və məşhurlaşmışlar. Bu nümunələr Q.Mijonu heyran etmiş və müsbət qiymətləndirmişdir. Adı çəkilən toxuculuq nümunələrinin bir hissəsi dövrümüzdə gəlib çatmış və Parisdə bəzəkli incəsənət muzeyində saxlanılır.

Məşhur fransız səyyahlarından biri də Şardendir.O, XVII əsrdə Azərbaycanda olmuş və həmin dövr Azərbaycan mədəniyyətinin, incəsənətinin zənginliyinin canlı şahidi olmuşdur. Onun dolğun məlumatları vasitəsilə Fransada xalçaçılıq sənətinə maraq daha da artmışdır. Şardenin qeydləri yalnız Azərbaycan xalçaçılığının deyil, həmçinin ölkəmizin Avropada, eləcə də Fransada tanınması yolunda əhəmiyyətli bir mənbə idi [5,117].

Xalçaçılıq elə bir sənət növü olmuşdur ki, onun həm məktəbi olmuş, həm də tanınmış tədqiqatçıları. Bunlardan biri də XIX əsrdə yaşamış Albert Kastl idi. O, 1879-cu ildə öz elmi əsərlərini çap etdirmişdir [5,118].

Azərbaycanda olmuş və öz xatirələrində qeyd etmiş şəxslərdən biri də fransız general Anqe de Qardan olmuşdur. Onun fransızca yazdığı səyahətnaməsi 1809-cu

ildə Paris-Marsel şəhərində çap olunmuşdur. Müəllif qeyd edirdi ki, azərbaycanlılar dostluğa, duza-çörəyə çox böyük əhəmiyyət verirlər. İnsanlar çox sədaqətli, ağıllıdırlar. Demək olar ki, hamısı çalib oxumağı bacarır. Biz müvəqqəti borc götürdiyümüz ata görə yazılı kağız vermək istədikdə at sahibi demişdir: "O, olsa olsa cansız kağızdır. Əsas deyilən sözdür". Qardan qeyd etmişdir ki, həmçinin azərbaycanlılarda ataya, böyüyə hörmət çox yüksəkdir. Qardan həmçinin Fətəli xanı Napaleonla müqayisə etmişdir [5,119]. General Qardanın yazdıqlarından görmək olar ki, fransız xalqının ölkəmizə marağı böyük olmuşdur.

Ümumiyyətlə nəzər yetirdiyimiz zaman görmək olar ki, Azərbaycan Fransa əlaqələrinin kökləri hələ Abbasilər xilafəti dövrünə (IX-X əsrlər) təsadüf edir. Bu əlaqələr çoxtərəfli olmasına baxmayaraq əsas istiqamət kimi ticarət götürülmüşdür. Əsas səbəblərdən biri də Böyük İpək yolu hesab edilir. Fransa ilə əlaqələrin qədim olması N.Gəncəvinin əsərlərində də özünü göstərmişdir. Dahi şair öz əsərlərində Fransanı Firəngistan, fransızları isə firəng adlandırmışdır. Vaxtilə Azərbaycana səfər etmiş fransalı J.Şarden, J.Tavernye və bu kimi səyyahlar öz əsərlərində ölkəmizlə bağlı müəyyən məlumatlar vermişdilər. Həmin əsərlərdə daha çox ticarətlə bağlı məlumatlar daxil olsa da, mədəniyyət və adət-ənənələrə aid müəyyən məlumatlara da rast gəlinir [28].

Artıq 1697-ci ildə Bartelemi de Herbelotun Şərqlər kitabxanasında Azərbaycan mədəniyyəti, ədəbiyyatı və şairləri haqqında məlumatlara rast gəlinir. Fransa ilə ilk dəfə diplomatik və ticari əlaqələr isə 1708-ci ildə Səfəvilərin hakimiyyəti dövründə bağlanmışdır.

Qərbdə Azərbaycana ən çox maraq göstərən ölkələrdən biri də Fransa olmuşdur. Nizami Gəncəvinin "Xəmsə"sinin hələ XIV əsrə aid xəttat əlyazması hazırda Paris milli kitabxanasında saxlanılır. "Xəmsə"ni ilk dəfə fransız dilinə nizamişünas alim Klerambol tərcümə etmişdir [20]. Nizami yaradıcılığından bəhrələnmiş şəxslərdən biri də fransız yazıçısı A.Lesakdır. Onun "Çin şahzadə xanımı" əsərində Nizami Gəncəvinin "Yeddi Gözəl" poemasının təsiri duyulur [6, 53]. Dahi Nizami yaradıcılığının fransız alimləri tərəfindən də qiymətləndirilməsi mədəniyyət sahəsində əlaqələrin inkişafına xidmət etmişdir.

Zərdüştlük dini qədim Azərbaycan mədəniyyətinin tərkib hissəsi olmuşdur. Bu dinin müqəddəs kitabı olan “Avesta” Atropatenada formalaşmış və ilk dəfə 1771-ci ildə Anketil de Perron tərəfindən fransız dilinə tərcümə edilmişdir. Məhz Perronun təşəbbüsü nəticəsində fransız cəmiyyətində Avesta haqqında fikirlər formalaşmışdır. Onun tərcüməsi ədəbiyyat sahəsində böyük əks-səda yaratmış, Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələrinin inkişafında mühüm rol oynamışdır [20]. Bu dini təlim nəinki Fransada, eləcə də Avropada xüsusi maraqla qarşılanmışdır .

Dünya şöhrətli fransız yazıçısı Jül Vern “Kladius Bombarnası” kitabında Azərbaycan təbiətinə heyranlığını gizlədə bilməmişdir [4,23]. Digər bir fransız ədəbiyyat nümayəndəsi Jorj Sand 1842-ci ildən etibarən “Koroğlu” dastanının 7 qolunu fransız dilinə tərcümə etmiş və sonralar onu çap etdirmişdir [6, 53].

XVIII-XIX əsrlərdə Fransada baş vermiş hadisələr və maarifçiliyin yayılması öz təsirini Şərqdə də göstərmişdir. Məşhur fransız maarifçilərindən Monteskyo, Volter, Didro və s. fransız xadimlərindən Balzak, Düma, Lamartin Şərqə aid çoxlu sayda əsərlər yazmışlar. Fransız maarifçiliyi Azərbaycana da təsir göstərmişdir. Fransız maarifçiliyindən təsirlənmiş şəxslərdən biri də dahi Azərbaycan dramaturqu, görkəmli dövlət xadimi M.F.Axundzadə olmuşdur. Ədəbiyyatımızda realist, maarifçi bir şəxs kimi tanınmış Axundzadə yaradıcılığına fransız maarifçiliyinin, inqilabının necə təsir göstərdiyini əsərlərində görə bilərik. Onun “Müsyö Jordan və Dərviş Məstəli şah” komediyasında Fransa-Azərbaycan mühiti fərqləndirilir. Bu əsərdə fərqli mədəniyyətlərin inteqrasiyası məsələsi önə çəkilir. Müəllifin “Hacı Qara” və yaxud “Hekayəti-Mərdi Xəsis” əsəri fransızcaya tərcümə olunmuşdur və Parisdə çap edilmişdir. Fransız şərqşünası Meynar qeyd edirdi ki, “Hacı Qara”da Molyerin təsirini duymaq olar. Buna görə də, bəzən fransız tədqiqatçıları M.F.Axundzadəni rusların Qoqolu, Fransanın Molyeri adlandırırdılar [26]. M.F.Axundzadənin oğlu Rəşidbəy Axundov fransız dilini mükəmməl bilmiş və atasının müəllifi olduğu “Müsyö Jordan və Dərviş Məstəli şah” əsərini fransız dilinə, “Balaca Parislinin həyatı” əsərini isə ana dilinə tərcümə etmişdir [27]. Görkəmli dövlət xadimi İsmayıl bəy Qutqaşınılı tərəfindən yazılmış “Rəşid bəy və Səadət

xanım” əsəri 1835-ci ildə Varşavada fransız dilində çap edilmişdir. M.F.Axundzadə Fransa-Azərbaycan ədəbi əlaqələrinin inkişafında silinməz izlər qoymuşdur.

Fransa ilə mədəni əlaqələrdən danışarkən Aleksandr Dümanın fəaliyyətini unutmaz. A.Düma 1858-1859-cu illərdə Şərqi səfər etmişdir. O, Rusiyada, Qafqazda, Türkiyədə olmuş, daha sonra Fransaya geri qayıtmışdır. Onun “Qafqaza səyahət”, “Qar yığını”, “Sultanetta” kimi əsərlərində Azərbaycanla bağlı yazıları toplanmışdır [6, 54]. A.Düma azərbaycanlılar haqqında müsbət fikirlər söyləmişdir. Onda belə fikirlərin formalaşmasına Xurşudbanu Natəvan və onun həyat yoldaşı Knyaz Xasay xanın təsiri şübhəsizdir. Sonralar Dümanın Xan qızı Natəvanla görüşünə aid film də çəkilmişdir [5, 120].

Düma Bakı, Nuxa, Şamaxı, Dərbənd və s. şəhərlərdə olmuş, burada gördüklərini öz yazılarında qeyd etmişdir. Düma yazmışdır: “azərbaycanlı ilə bir şey barəsində sövdələşəndə ondan yazılı sənəd tələb etməyə ehtiyac yoxdur, söz verdi qurtardı” [6, 54]. A.Dümanın Qafqazda gördükləri onu heyretə gətirmişdi. Azərbaycanlılarda “kişi sözü” nün belə əhəmiyyətli olması şübhəsiz ki, həmin xalqın etnik mənsubiyyətindən, mədəniyyətindən irəli gəlir. Məhz buna görə də Düma qeyd edirdi ki, fars, erməni və azərbaycanlılardan yalnız azərbaycanlıların verdiyi sözə güvənmək olar [26]. O, sonralar öz səyahətnaməsini çap etdirmişdir. A.Düma qeyd etmişdir ki, mən səyahətdə olduğum zaman elə bir dadlı yemək yedim ki, heç yadımdan çıxmaz. Bu kababdır. Düma səyahəti zamanı Abşeronda olmuş, oradan özünün dediyi kimi “Sumqayıt adlı yer”ə getmişdir. Bundan başqa, o, Bakıda Suraxanıda Atəşgahda olmuş, Qız qalasını seyr etmiş, daha sonra Şamaxıda olmuş və buranın təbiəti ona xüsusi zövq vermişdir. Onun sonrakı səfəri Nuxa (indiki Şəki) olmuşdur. Nuxada onu çox hərarətlə qarşılamışlar. Burada o, maarifçi, tanınmış şəxs Rəşid bəy Əfəndiyevlə görüşmüşdür. Xan sarayını gəzmiş, buradakı ən xırda detal belə onun üçün maraqlı olmuşdur. Buradakı bütün xatirələrini “Qafqaza səyahət” kitabında qeyd etmişdir. A.Dümanın müəllifi olduğu “Üç müşketyor” romanı sonralar ana dilimizə tərcümə edilmişdir. Dümanın timsalında fransız nümayəndələrinin ölkəmizə qarşı xoş fikirləri formalaşmışdır [5, 54-56]. Bütün

bunlar Avropada Azərbaycan xalqının tarixinə, mədəniyyətinə olan marağın artmasına təsir etmişdir.

Bildiyimiz kimi fransız dili XIX əsrdə Avropada ən çox işlənən dil olmuş və hətta diplomatik səviyyədə istifadə edilmişdir. Bunun səbəbi kimi bu dövr ərzində Fransanın qüdrətli dövlət olması ilə əlaqələndirilmişdir. Azərbaycanda da fransız dilinin öyrənilməsi əhəmiyyətli hesab edilirdi. Hətta M.F.Axundzadə “Müsyö Jordan və Dərviş Məstəli şah” əsərində fransız dilinin necə əhəmiyyətli olması qeyd edilir. Fransız xalq mədəniyyəti öz zənginliyi ilə seçilmişdir. Fransız ədiblərindən Viktor Hüqonun, Fransua Rablenin, Stendalın, Balzakın, Floberin, Gi de Mopassanın, Romen Rollanın və digərlərinin əsərləri XIX-XX əsrin əvvəllərində artıq Azərbaycanda daha da məşhurlaşmağa başlamışdır.

XIX-XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda savadlılıq göstəriciləri aşağı idi və bu da inkişafa mənfi təsir göstərirdi. Bütün əhali içərisində savadlılıq təxminən 10% təşkil edirdi. Məhz buna görə də bir çox tanınmış, görkəmli azərbaycanlı xadimlər öz təhsillərini xaricdə, çox hissəsi isə məhz Fransada almışdır. Bunlardan birisi də Məhəmməd Şahtaxlı idi. O, Peterburqda və Tiflisdə ümumi təhsil aldıqdan sonra Fransanın Sarbon universitetində təhsilini davam etdirmiş, vətənə qayıtdıqdan sonra ölkənin maariflənməsində mühüm rol oynamışdır. Məhəmməd Şahtaxlının “Müsəlman ziyalılarının vəzifələri”, “Erməni-tatar (azərbaycanlı) münasibətləri” kimi məqalələri nəşr edilmişdir. O, Parisdə oxuduğu zaman ərəb əlifbasından latın əlifbasına keçməyin vacibliyini irəli sürmüşdür. O, qeyd etmişdir: “Mən müsəlman Şərqi yazının yüngülləşdirilməsinə təşəbbüs göstərən ilk şəxs deyiləm. Artıq əlli il var ki, müsəlman xalqları arasında bu mütərəqqi fikrin tərəfdarları kəşf etdikləri əlifbaları nəşr edirlər və onun ümumi istifadəyə verilməsini təklif edirlər”[6, 58].

XX əsrin əvvəllərində dünyada baş verən siyasi hadisələrin sürətlə dəyişməsi fonunda 1918-ci il 28 May tarixində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaradıldı. Yeni yaradılmış dövlətin beynəlxalq arenada rəsmi şəkildə tanınması mütləq idi. XX əsrin əvvəllərində Fransa diplomatik mərkəz kimi tanınırdı və belə bir əhəmiyyətli ölkə ilə siyasi və mədəni münasibətlərin qurulması xüsusi əhəmiyyət kəsb edirdi. Beləliklə, AXC hökuməti tərəfindən Parisdə Versal sarayında keçirilməsi

planlaşdırılan konfransda iştirak üçün Əlimərdan bəy Topçubaşovun rəhbərliyi altında nümayəndə heyəti təsis edilir. Bu heyətə Ceyhun bəy Hacıbəyli, Məmməd Həsən Hacinski, Əhməd bəy Ağayev, Əkbər ağa Şeyxulislamov, Mir Yaqub Mirmehdiyev və digər şəxslər daxil idi. Məqsəd Azərbaycanın müstəqil bir dövlət kimi bütün dünyada tanıtılması idi. Lakin konfransdan az keçmiş Azərbaycanın XI Ordu tərəfindən işğal edilməsinə görə bu şəxslərdən bəziləri vətənə qayıda bilməyir və Fransada mühacir həyatı yaşayırlar. Bu şəxslər Ə.Topçubaşovun rəhbərliyi ilə “Azərbaycan mühacirlər assosiasiyası”nı yaratdılar. Bu birliyə həm AXC-nin mühacirətdəki nümayəndələri, həm də təhsilə göndərilmiş, lakin mühacir həyatı yaşamağa məcbur tələbələr daxil idi. Xaricə göndəriləcək tələbələri seçmək üçün M.Ə.Rəsulzadənin sədrliyi ilə beş nəfərlik xüsusi dövlət komissiyasının son variant olaraq gəldiyi razılığa əsasən, 100 nəfər tələbədən məhz 27 nəfəri Fransada təhsil almaq üçün göndərilməsi barədə qərar qəbul edilmişdi. [10, 62]. Ə.Topçubaşov Parisdə mühacirətdə olduğu zaman onun təşəbbüsü ilə “Azərbaycan” adlı məlumat bülleteni nəşr edilir. 1926-cı ildə isə Parisdə “Müsavət” partiyasının nəşri olan “Azərbaycan” jurnalı çap edilir [6, 62].

Qeyd etdiyimiz kimi, Fransada olanlar yalnız AXC hökumət nümayəndələri deyil, həm də bunların içərisində Avropaya, eləcə də Fransaya oxumaq üçün göndərilmiş tələbələr də var idi. Siyasi vəziyyətin dəyişməsi nəticəsində bir çox problemlər ortaya çıxmışdır. Təhsilə göndərilmiş tələbələr üçün aylıq təqaüdlər dayandırılır və yaxud gecikdirilirdi. Bu tələbələr “etibarlılar” və “etibarsızlar” qrupuna bölünmüş və etibarsız hesab edilənlərə vəsaitlər göndərilməmişdir. “Etibarsız” tələbələrin xaricdə təhsil alınmasında böyük maddi çətinliklər yaranmışdır. Bunlardan bəziləri yerli əhəlinin evlərində qulluqçuluq etməyə məcbur olmuş, hətta bəziləri həyatlarına qəsd etmişdir. Bu tələbələrdən geri qayıdaraq görkəmli nailiyyətlər qazananlar da vardır. Ağa Qasım Qasımsadə, Aslan Vəzirzadə belələrindən idi. A.Qasımsadə Parisdə təhsil aldıqdan sonra İrana getmiş və oradan yenidən Parisə qayıdaraq, Sarbon universitetində doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmiş və Tehran universitetində professor kimi işləmişdir. A.Vəzirzadə 1925-ci ildə

Fransada Dağ-mədən universitetini bitirərək Bakıya qayıtmış və uzun zaman Azərbaycan Neft və Kimya institutunda professor vəzifəsində çalışmışdır [6, 63].

Parisdə, 1925-ci ildə fransız dilində tamaşaya qoyulan “Arşın mal alan” komediyası məhz azərbaycanlı mühacirlərin əməyinin nəticəsi idi. Bu komediya Ceyhun bəy Hacıbəyli tərəfindən fransız dilinə tərcümə edilmişdir. Komediyanı həmin ilin iyununda azərbaycanlı tələbələr təkrar tamaşaya qoymuşdular. Əhəmiyyətli digər bir hadisə isə Parisdə “Azərbaycan” jurnalının nəşrə başlaması idi [27]. Mühacirətdə yaşamalarına baxmayaraq Azərbaycanla ürəyi döyülən mühacir hökumətin nümayəndələri ölkəmizin təbliği istiqamətində fəaliyyətini davam etdirirdilər.

1920-ci illərdə Fransada Azərbaycan mətbuatı çox geniş təbliğ olunmağa başlanmışdı. Məmməd Əmin Rəsulzadə 1930-cu ildə fransız dilində “Azərbaycan öz müstəqilliyi uğrunda mübarizədə” adlı kitabını nəşr etdirmişdir. Ceyhun bəy Hacıbəyli 1933-cü ildə Parisdə “Qarabağın dialektləri və folkloru” əsərini çap etdirmişdir. Ceyhun bəy Fransada mühacir həyatı yaşamış və orada xalq üçün gördüyü işlər Azərbaycan xalqının yaddaşında dərin izlər qoymuşdur. Onun təşəbbüsü ilə “Azərbaycan” adlı jurnal çap edilmişdir. Bununla yanaşı onun Parisdə bir çox məqalə və yazıları çapdan çıxmışdır. Onun “İlk müsəlman respublikası Azərbaycan” adlı məqaləsi daha çox diqqəti cəlb etmişdir [6, 63-64]. 1928-ci ildə Parisdə M.Ə.Rəsulzadənin rəhbərliyi altında “Prometey” jurnalı nəşrə başlamışdır. Bu jurnalda daha çox Rusiyada yaşayan müsəlman millətlərinin həyat və fəaliyyəti haqqında məqalələr çap edilirdi. Prometey hərəkatında diplomatiyamızın “xaç atası” hesab edilən Ə.Topçubaşov da fəal iştirak etmiş və əlindən gələni əsirgəməmişdir. Onun təşəbbüsü ilə 1934-cü ildə “Qafqaz Konfederasiyası”nın yaradılması təklif edilmişdir [6, 69]. Azərbaycan bolşeviklər tərəfindən işğal edilməsindən sonra Qərbi Avropa, eləcə də Fransa ilə münasibətlərdə soyuqluq yaranmışdı. Bu da SSRİ-nin özünü təcrid etmə siyasəti ilə bağlı idi.

XX əsrin 20-ci illərinin ikinci yarısından etibarən Azərbaycan-Fransa münasibətlərində irəliləyiş hiss olunmağa başlamışdı. Bu dövrdə Fransa-Azərbaycan arasındakı mədəni münasibətlər daha çox ədəbi istiqamətdə inkişaf edirdi. Mədəni

münasibətlərin yeni formatda inkişaf etdirilməsində Fransanın məşhur yazıçısı Anri Barbüsün 1927-ci ildə Azərbaycana səfəri mühüm idi. O, “Neft ölkəsində” adlı məqaləsində Bakı haqqında xoş fikirlər söyləmişdir [27]. Barbüsün fikirlərində neft sənayesinin inkişafının mədəni sahələrə necə siraət etdiyini aydın görə bilərik.

Azərbaycan-Fransa mədəni-ədəbi əlaqələrinin inkişafında böyük rol oynamış şəxslərdən biri də Şəmsi Əsədullayevin nəvəsi Ümmül Banu Əsədullayevadır. 1924-cü ildə o, 19 yaşında ikən Fransaya köçür və ömrünün sonuna qədər orada yaşayıb-yaradır. Müəllifi olduğu “Qafqaz günləri”(1946), “Paris günləri”(1947) və s. əsərləri fransız xalqına çox yaxşı məlumdur [29]. Ümmül Banu Parisdə F.Dostoyevski və İvan Buninin yaradıcılıqları üzrə mütəxəssis kimi tanınmışdır. Ümmül Banu yaradıcılığı iki ölkə arasında mədəni bağların inkişafına öz töhfəsini vermişdir.

Azərbaycan xalqı öz qəhrəmanlığı ilə hələ qədim zamanlardan seçilmişdir. İkinci dünya müharibəsi zamanı bu qəhrəmanlıq ənənəsi davam etdirilmişdir. Öz şücaəti ilə seçilən Azərbaycan övladları uzaq diyarlarda, Avropa çöllərində qəhrəmanlıq səhifələri yazmışlar.

1941-ci ilin İyul ayından etibarən artıq faşistlər tərəfindən işğal edilmiş ərazilərdə “Partizan hərəkatı” təşkil olunmuşdu. Müxtəlif ölkələrdən olan insanlar yalnız düşmənə qarşı birgə mübarizə haqqında düşünürdülər [29]. Azərbaycan xalqının bir çox qəhrəman övladları da bu hərəkatdan kənar qalmamış və digər xalqlar ilə birlikdə düşmənə qarşı mübarizədə rəşadət göstərmişlər.

Müharibə illərində əsas üstünlük hərbi və sənaye sahələrinə verilmişdir. Gözlənilməli kimi mədəni sahədə nisbətən durğunluq hiss edilmişdir. Müharibə dövründə baş verən hadisələr diqqətlə izlənilir və bir qəhrəmanlıq salnaməsi yazılırdı. Azərbaycanlıların faşizmə qarşı vuruşduğu əsas ölkələrdən biri də Fransa olmuşdur. Azərbaycanlılardan ibarət legionlar və fransız legionları arasında düşmənə qarşı birgə mübarizə əzmi iki xalqı daha da yaxınlaşdırmışdır. Bu yaxınlıq mədəni deyildi, lakin gələcək əlaqələr üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edirdi. Qəhrəman azərbaycanlılardan Hüseyin Rza Məmmədov, Əhmədiyyə Cəbrayilov, Mirzəxan Məmmədov və s. digərlərinin şücaəti və qoyduğu dərin izlərdən sonra gələcəkdə iki ölkənin hərtərəfli əlaqələrinin inkişafına müsbət təsir etmişdir. Xüsusilə, Əhmədiyyə

Cəbrayılovu qeyd edərdik ki, o, 3 il Fransa müqavimət hərəkatında faşistlərə qarşı mübarizə aparmışdır. 50 orden və medal ilə mükafatlandırılmış və Fransanın “Milli Qəhrəmanı” fəxri adına layiq görülmüşdür. Fransa Milli Azadlıq Komitəsinin rəhbəri olmuş general Şarl de Qoll şəxsən özü Ə.Cəbrayılovla görüşmüşdür. Fransanın Rodez şəhəri fransız və azərbaycanlı partizanlar tərəfindən azad edilmişdir. Bu döyüşdə həlak olanlar həmin şəhərin qəbiristanlığında dəfn edilmişdir və fransız Polkovniki Pişar demişdir: “Fransa azərbaycanlı hərbi əsgərlərin igidliyini unutmayacaqdır. Övladlarımız, nəvə və nəticələrimiz biləcəklər ki, uzaq Azərbaycandan olan dostlarımız da Fransanın faşizmdən azad edilməsi yolunda canlarını əsirgəməmişlər. Azərbaycanlı döyüşçü-partizanların qardaşlıq məzarı bizim üçün əziz ziyarətgah olaacaqdır. Həlak olan qəhrəmanların surəti əbədi olaraq qəlbimizdə yaşayacaqdır ” [6,69].

İkinci dünya müharibəsi iki xalqı daha da yaxınlaşdırmış və Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələrinin daha da yaxınlaşması istiqamətində əvəzsiz rol oynamışdı. Sovet hakimiyyəti dövründə əlaqələr çərçivə daxilində olsa da, sonralar ədəbi sahədə yaxınlığın güclənməsi hiss olunmuşdur.

İkinci dünya müharibəsindən sonra Azərbaycan mədəniyyətinin daha da tanıtılması istiqamətində xeyli işlər görülürdü. Avropada, xüsusilə Fransada Azərbaycan mədəniyyətinə maraq olduqca artmış idi. “Vedi Kartlisa” jurnalı Azərbaycanın ensiklopediyasının nəşri haqda məlumat vermişdi [20]. Bununla yanaşı Azərbaycanda artıq fransız ədiblərinin əsərləri yüksək maraqla oxunurdu. Əlaqələrin güclənməsində əsas faktorlardan biri də 1966-cı ildə Fransa və SSRİ arasında bağlanmış əməkdaşlıq müqaviləsi idi. Elə həmin ildə İren xanım Məlikovanın səyi nəticəsində Strasburq universitetinin Türk şöbəsi yaradıldı və “Türkika” jurnalı nəşr edilməyə başladı [6, 70]. Həmin jurnalda SSRİ ərazisində digər türk xalqları ilə yanaşı, Azərbaycan mədəniyyəti haqqında da maraqlı məqalələr yer almışdı.

1961-ci ildə Azərbaycanın böyük dirijoru və bəstəkarı Niyazi Hacıbəyov Leningrad Opera və Balet Teatrının Fransada qastrolu zamanı “Grand-Opera” teatrında Pyotr Çaykovskinin “Yatmış gözəl” və Sergey Prokofyevin “Daş çiçək” baletlərinə dirijorluq etmişdir. 1969-cu ildə keçirilmiş VII Beynəlxalq rəqs

festivalında Azərbaycan Opera və Balet teatrının rəqs dəstəsi iştirak etmişdir və Parisdən başqa Fransanın bir neçə şəhərlərində də qastrol tamaşalarını göstərmişlər. 1973-cü ildə Bakıda Fransa mədəniyyət günləri böyük maraq və uğurla keçmişdir. 1981-ci ildə Parisdə “Azərbaycan xalçasına” həsr edilmiş sərgi təşkil olunmuşdur [6, 70]. Keçirilən görüşlər Moskvanın nəzarəti altında keçirilsə də, Fransa cəmiyyəti Azərbaycan mədəniyyətinin özünəməxsusluğu haqqında geniş məlumat almışdır. 1986-cı ildə Strasburqda İren xanım Məlikovanın rəhbərliyi altında Azərbaycan mədəniyyət mərkəzi fəaliyyətə başlamışdır. Bu mərkəz “Dağlıq Qarabağ: tarixi sənədlər” adlı kitab nəşr edərək fransız oxucuları arasında geniş yaymışdır. Kitabda 1828-ci ildə Azərbaycanın zorla iki hissəyə bölünməsindən başlayaraq, Qarabağ ətrafında ermənilərin bütün xəyanətkarlıqları qeyd edilmişdir [6, 71].

Fransada yerləşən “YUNESKO” nun katibliyində fəaliyyət göstərmiş diplomat Ramiz Abutalıbov XX əsrin 80-cı illərində Fransada erməni təbliğatına qarşı mübarizə aparmaqla yanaşı, həmçinin Fransa arxivlərindən əldə etdiyi materiallar əsasında mühacir azərbaycanlıların həyat fəaliyyəti haqqında geniş məlumat vermişdi [6,65]. Millətə və dövlətə xidmət göstərmək istəyən hər bir azərbaycanlı mühacir haqq səsini bütün dünyaya yaymaqla Azərbaycanın istiqlalı uğrunda ideoloji mübarizə tarixində böyük rol oynamışlar.

2.2 Müasir mərhələdə ikitərəfli mədəni əlaqələrin qurulmasının mərhələləri

1991-ci ildə Azərbaycan dövlət müstəqilliyini elan etdikdən sonra beynəlxalq münasibətlər sistemində müstəqil aktor kimi qatıldı. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpa edildikdən sonra Azərbaycanı dünya dövlətləri içərisində ilk tanıyan ölkələrdən biri də məhz Fransa Respublikası oldu. 1992-ci il yanvar ayının 3-də Azərbaycan Respublikası ilə diplomatik əlaqələr yaradan bu Qərbi Avropa dövləti, həmin ilin mart ayında Azərbaycanda səfirliyini açdı [30].

Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələri müstəqillik illərində 1992-ci ildə Fransanın Bakıda səfirliyinin açılmasından sonra başlayır. Əməkdaşlığın genişləndirilməsində maraqlı olan Fransa humanitar məsələlər üzrə dövlət katibi Berner Kuşnerin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini dərhal Bakıya rəsmi səfərə göndərirdi [11]. Lakin bundan sonra, 1993-cü ilin axırlarına qədər Azərbaycanda yeridilən birtərəfli xarici siyasət nəticəsində Fransa ilə əlaqələrə ciddi bir cəhd göstərilmədi. Müstəqilliyinin ilk illərində Fransa ilə diplomatik əlaqələrin qurulmasında irəliləyişlər əldə olunsada mədəniyyət sahəsində münasibətlərin həyata keçirilməsində fəaliyyət zəif aparılmaqla ciddi işlər görülmədi. Bu dövrdə mədəniyyət sahəsində əlaqələr əsasən systemsiz və pərakəndə halda idi.

Ümumilli lider Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə qayıdışından sonra gənc dövlətin xarici siyasətinin Avropa istiqaməti adlanan, özünün mühüm prinsip və xüsusiyyətləri ilə seçilən, yeni xarici siyasət strategiyasının başlanğıcı 1993-cü ilin dekabrında məhz Fransa ilə başladı. Bu seçim əbəs deyildi: hər şeydən əvvəl 1920-ci il yanvarında 11-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin müstəqilliyi ilk dəfə Parisdə tanınmışdı; Azərbaycanın xarici siyasətinin üstün istiqaməti Avropa idi; Azərbaycan Fransada Ermənistanın mövqelərini zəiflətməyə, Fransanın regionda tarazlaşdırılmış siyasət yeritməsinə təsir etməyə çalışırdı. Keçirilən görüş nəticəsində Azərbaycan-Fransa Respublikaları arasında mədəni əlaqələrin hüquqi-siyasi təməlləri qoyuldu [8].

1995-ci ilin noyabr ayında Nant şəhərində keçirilmiş «3 qitə festivalı»nda Azərbaycanın 100 nəfərdən ibarət nümayəndə heyəti iştirak etdi. Festivalda

Azərbaycan rəssamlarının 80 rəsm əsəri nümayiş etdirildi. Tədbirdə muğam ifaçısı Alim Qasimovun çıxışı böyük maraqla qarşılandı. Ən yadda qalan tədbirlərdən biri də Azərbaycan mətbəxinin nümayiş etdirilməsi idi [43].

1997-ci il yanvarın 13-15-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev Fransa Respublikasına növbəti rəsmi səfəri zamanı bir sıra mühüm sənədlərlə yanaşı, iki dövlət arasında mədəni əlaqələr haqqında birgə bəyanat da imzaladı. Bu sənəd sonrakı illərdə iki ölkə arasında mədəni əlaqələrin inkişafı üçün mühüm rol oynadı.

1999-cu ildə yaranan «Azərbaycanın dostları» assosiasiyasının prezidenti J.Perrenin məruzəsində göstərmişdir ki, Azərbaycanın Fransadakı səfirliyinin təşkil etdiyi tədbirlərin – «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanının 1300 illiyinin bayram edilməsinin və faciəli 20 yanvar hadisələrinin 10-cu ildönümü ilə əlaqədar və digər tədbirlərdə iştirak etmişlər. Görülən işlər Fransa ictimaiyyəti tərəfindən Azərbaycanın yaxından tanıtılmasına bir töhfədir. Digər görülən məsələ Azərbaycanın görkəmli dövlət xadimi Ə.Topçubaşovun Parisdə yaşadığı binanın üzərinə xatirə lövhəsi vuruldu. Həmçinin 1944-cü ildə Şarl De Qollun Bakıda olarkən qaldığı binanın üzərinə də xatirə lövhəsi vuruldu.

Əməkdaşlığın inkişafı nəticəsində Azərbaycan və fransız dillərinin təhsil müəssisələrində tədrisi genişlənirdi. Məsələn, Parisdə INALCO institutunda Azərbaycan dili tədris edilirdi. Bütün bunlar Azərbaycan və Fransa Respublikaları arasında mədəni əlaqələrin gələcəkdə də uğurlu inkişaf etdirilməsi üçün dayanıqlı əsaslar və böyük ümidlər yaradırdı. Fransa-Azərbaycan münasibətlərinin inkişafındakı xidmətlərinə görə Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri Fransa Respublikasının ən nüfuzlu dövlət ordenlərinə layiq görüldülər. Azərbaycan Respublikasının Ümummilli Lideri H.Əliyev, Prezident Aparatının Beynəlxalq münasibətlər şöbəsinin müdiri N.Məmmədov, YUNESKO üzrə Azərbaycan Milli Komissiyasının Baş Katibi Ramiz Abutalıbov, rejissor Rüstəm İbrahimbəyov Fransanın “Fəxri legion” ordeni ilə təltif edildilər. Bakı Musiqi Akademiyasının rektoru Fərhad Bədəlbəyli, Rəssamlar İttifaqının

prezidenti Fərhad Xəlilov, ADU-nin professoru Əli Musayev isə Fransanın “İncəsənət və Ədəbiyyat” ordeni ilə təltif edildilər [8].

2000-ci il fevralın 15-də Fransanın Azərbaycandakı sabiq səfiri Jan Perrenin başçılıq etdiyi «Azərbaycanın dostları» assosiasiyasının ikinci baş məclisi oldu [12]. Məclisin gündəliyinə İnzibati şuranın ötən dövrdə gördüyü işlər maliyyə fəaliyyəti barədə hesabat, 2000-ci il üçün tədbirlər planının müzakirəsi, habelə təşkilata yeni üzvlər qəbul edilməsi məsələsi daxil idi.

Fransa ilə əlaqələrin inkişafında turizm sahəsi özünəməxsus yer tutur. Belə ki, 2005-ci ildə Parisin Kretey yaşayış qəsəbəsində yerləşən Paris-XII Universitetində Şərqi və Mərkəzi Avropa ölkələrinin mədəniyyət ilə bağlı sərgidə Azərbaycan da iştirak etmişdir. Burada hər bir ölkənin mədəni irsinə və turizm imkanlarına dair eksponatlar nümayiş etdirildi [13].

2005-ci il aprelin 11-də Bakıda məşhur yazıçı, “Koroğlu” dastanını 1853-cü ildə fransız dilinə tərcümə etmiş Jorj Sand adına Fransa Mədəniyyəti Mərkəzinin açılış mərasimi oldu [14].

Belə ki, hər il mart ayında Fransa səfirliyinin təşəbbüsü ilə Azərbaycanın ayrı-ayrı şəhərlərində Frankofoniya günləri təşkil edilirdi. Frankofoniya günləri çərçivəsində müxtəlif viktorinalar və müsabiqələr təşkil olunur və Fransanın görkəmli incəsənət xadimləri Azərbaycana dəvət olunurdular. Belə ki, məşhur fransız pianoçusu Fransua Şaplen dəfələrlə Bakıda çıxış etdi. Quruluşçu rejissoru olan Fransua Şaplenin “Şahzadə” tamaşası nümayiş olundu. Qaudi adına Simli Kvartetin ifasında Pyer Tiluanın “Cəhənnəmin göz yaşları” təşkil olundu. Jorj Sandın anadan olmasının iki yüz illiyi münasibətilə Fransanın Azərbaycandakı səfirliyi və Azərbaycan Dillər Universiteti tərəfindən 2004-cü il 9 mart tarixində təşkil olunmuş Jan Mülən adına Lion Universitetinin dosenti Fransuaz Jönövrenin “Jorj Sand əsrini təqdim edən qadın” adlı mühazirəsi keçirildi.

1995-2005-ci illər ərzində hər il 300-dən artıq azərbaycanlı tələbə müxtəlif sahələr, o cümlədən də mədəniyyət sahəsində, Fransada təhsil alırdı. 2004-cü ildə Fransada təhsil almış pianoçu Murad Hüseynov “Pulenk” festifalının qran-pri

mükafatına layiq görüldü. Əməkdaşlığın inkişafı nəticəsində Azərbaycan və fransız dillərinin təhsil müəssisələrində tədrisi genişləndirdi (məsələn Parisdə INALCO institutunda Azərbaycan dili tədris edilirdi) [7]. Bütün bunlar Azərbaycan və Fransa Respublikaları arasında mədəni əlaqələrin gələcəkdə də uğurlu inkişaf etdirilməsi üçün dayanıqlı əsaslar və böyük ümidlər yaradırdı.

Azərbaycan-Fransa arasında mədəni əməkdaşlığın əsas istiqamətlərindən biri, idman sahələrində beynəlxalq əlaqələrin qurulması və genişləndirilməsi idi. Bu, Azərbaycan həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasına, Azərbaycan idmançılarının, mütəxəssislərinin, idman xadimlərinin beynəlxalq yarışlarda və digər tədbirlərdə iştirakına şərait yaradılmasına, gənclər arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsinə xeyli kömək edirdi. Bir sözlə, Azərbaycan idmanının Avropada, eləcə də dünyada tanınmasına yardımçı oldu.

Bu cəhətdən Fransanın müvafiq qurumları ilə əlaqələr qurulmasına, Fransada keçirilən müxtəlif tədbirlərdə gənclərin və idmançıların iştirakına ayrıca diqqət yetirilirdi. Azərbaycan Respublikası ilə Fransa arasında idman sahəsində sıx əməkdaşlıq münasibətləri yaranmışdı. Ümumilikdə Azərbaycan idmançıları 2000-2002-ci illərdə Fransada keçirilən, eləcə də Fransa idmançıları ölkəmizdə təşkil olunmuş bir sıra yarışlarda iştirak etdilər. İdman sahəsində qurulan əməkdaşlıq iki ölkə arasında münasibətlərin dinamik inkişafına kömək oldu.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2007-ci ilin yanvarında Fransaya rəsmi səfəri zamanı imzalanmış 7 sənəddən 4-ü məhz mədəni əməkdaşlığın müxtəlif aspektlərini və turizm sahəsində əməkdaşlığı əhatə edirdi. Bu sazişlərin həyata keçirilməsi çərçivəsində Fransanın Luvr muzeyinin direktoru A.Luaretin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti 2007-ci ilin may ayının 28-dən 30-dək Bakıda səfərdə olmuşdur. Nəticədə Azərbaycan Respublikasının muzeyləri ilə Luvr muzeyi arasında əməkdaşlığa dair protokol imzalanması barədə razılıq əldə edilmişdir. Muzey sahəsində əməkdaşlığı genişləndirmək üçün Luvr muzeyində İslam tarixi və mədəniyyətinə həsr olunmuş tikilməkdə olan yeni binada xalça kolleksiyalarının bərpası və yerləşdirilməsində Azərbaycanın iştirak etməsi məqsədilə ölkə hökuməti Luvr Muzeyinin hesabına müvafiq məbləğ köçürmüşdür

[1, 64]. Bu sənədlər iki ölkə arasında mədəni sahədə gələcək münasibətlərin dayaqlarını möhkəmləndirmiş və bu sahələrdə qarşılıqlı münasibətlərin dərinləşdirilməsi üçün geniş imkanlar açmışdır.

Ümumdünya səviyyəsində mədəniyyət sahəsində ixtisaslaşmış YUNESKO təşkilatı ilə əməkdaşlıq mədəni əlaqələrdə ikitərəfli münasibətlərin prioritet hissəsini təşkil edir. Fransa ictimaiyyətinin Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı ilə yaxından tanış olmasında YUNESKO iqamətgahının Parisdə yerləşməsinin müəyyən rolu var. 1996-cı ildən etibarən YUNESKO hər il aprelin 23-də ümumdünya kitab və müəllif hüququ günü keçirir. Bu münasibətlə 2006-cı il 21-25 aprel tarixi arasında Parisdə, YUNESKO-nun iqamətgahında Azərbaycan miniatür kitablarından ibarət sərgi açılmışdır. Tədbirdə əsas 2002-ci ildə qoyulan Bakı miniatür muzeyi haqqında məlumat verilmişdir. Hazırda muzeydə 62 ölkədə nəşr olunmuş və müxtəlif sahələri əhatə edən 4050 miniatür kitab vardır. Amma bu sərgidə onlardan 350-si nümayiş etdirilmişdir. Onların arasında ən böyüyünün ölçüsü 100x100 millimetr, ən kiçiyinin isə 2x2 mm-dir [31]. Ölkəmizin bu sərgidə təmsil olunması Fransa ictimaiyyətində bir daha Azərbaycan mədəniyyəti haqqında yüksək təsəvvür yaratmışdır.

2006-cı il oktyabrın 19-da YUNESKO-nun Baş Qərargahında təşkilatın 60 illiyinə həsr olunmuş həftə çərçivəsində “Azərbaycan: sivilizasiyalar və mədəniyyətlərin kəsişməsində” mövzusunda tədbir keçirilmişdir. Tədbirdə Azərbaycan yüksək səviyyədə təmsil olunmuşdur. YUNESKO qərargahında, həmçinin Azərbaycanda yaşayan milli azlıqların sərgisi təşkil olunmuşdur [1,72]. Keçirilən tədbirlər Azərbaycanın yüksək mədəniyyətə malik olduğunu və müasir beynəlxalq mədəni proseslərdə fəal rol oynadığını bir daha əyani nümayiş etdirmişdir.

YUNESKO çərçivəsində Azərbaycanın bir sıra görkəmli şəxslərinin yubileyləri təşkil olunmuşdur. 2007-ci il 12-16 fevral tarixlərində YUNESKO-nun Baş Qərargahında görkəmli xalçaçı-rəssam Lətif Kərimovun 100 illik yubileyi qeyd olunmuş, həmçinin yubiley çərçivəsində “Azərbaycan xalçası” sərgisi və “Azərbaycan xalça sənəti” mövzusunda IV Beynəlxalq Simpozium keçirilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin “YUNESKO-nun 2008 – 2009-cu illərdə görkəmli şəxsiyyətlərin və əlamətdar hadisələrin qeyd edilməsi

proqramına Azərbaycanla bağlı daxil olmuş yubileylərin keçirilməsi haqqında” 31 yanvar 2008-ci il tarixli Sərəncamına uyğun olaraq YUNESKO-nun Baş qərargahında Mir Cəlal Paşayevin və “Leyli və Məcnun” operasının 100 illik yubileyləri keçirilmişdir [1,73]. Keçirilən yubiley tədbirləri Fransa ictimaiyyəti tərəfindən yüksək qarşılanmışdır. Təşkilatın qərargahında Azərbaycan mədəniyyəti ilə əlaqədar yüksək səviyyəli yubiley tədbirləri və sərgilərin keçirilməsi, eyni zamanda, bu təşkilatın həyata keçirdiyi mədəniyyət layihələrində ölkəmizin iştirakının təmin edilməsi istiqamətində görülən səmərəli işlər böyük əhəmiyyətə malikdir.

Respublikamızdan kənar fəaliyyət göstərən Azərbaycan mədəni cəmiyyətlərinin mədəniyyətimizin təbliğində fəaliyyəti danılmazdır. Məhz Strasburqda fəaliyyət göstərən Azərbaycan icmalarının səyi ilə “Azərbaycan evi” yaradılmışdır. Məqsəd bölgədə yaşayan soydaşlarımızı bir araya gətirmək, onları doğma vətən ətrafında sıx birləşdirməyə, onların birgə fəaliyyətinə yardım göstərməkdir. Qurumun yaradılması ilə bağlı əsasnamə və proqram hazırlanmış, Strasburqun müvafiq dövlət orqanları tərəfindən qeydə alınmışdır. Bu evin əsas fəaliyyət istiqaməti Azərbaycan tarixini, mədəniyyətini, incəsənətini, ölkəmizlə bağlı həqiqətləri Fransada, ilk növbədə Alzas bölgəsində tanımaq olmuşdur. Həmçinin evin nəzdində Azərbaycan dili, milli rəqs kursları da nəzərdə tutulmuşdur [15]. Fransanın mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan Strasburqda “Azərbaycan evi”nin yaranması, Azərbaycan mədəniyyətini fransızlara və Fransa vasitəsilə dünyaya təbliğ etmək istiqamətində böyük əhəmiyyəti olmuşdur. “Azərbaycan evi” yarandığı gündən etibarən Azərbaycan həqiqətlərinin Fransada təbliği istiqamətində aktiv fəaliyyətə başladı. Bu məqsədlə Strasburqda 2006-cı il noyabrın 5-də fransız dilində Azərbaycanla bağlı ikisaatlıq radio verilişi efirə getmişdir. Efir vaxtı 15⁰⁰-dan 17⁰⁰-dək aparılırdı. Bu təşəbbüsün əsas təşkilatçısı, Strasburqdakı “Azərbaycan evi”nin prezidenti və verilişin rəhbəri Mustafa Alınca ilk yayımda son vaxtlar ölkəmizdə baş vermiş mühüm hadisələr haqqında məlumat vermişdir. Bu veriliş 2006-2007-ci illəri əhatə etməklə ayda bir dəfə efirə yayımlanmışdır [16]. Bununla Azərbaycan diasporu

ölkəmizi Fransada tanıtmış və Azərbaycan həqiqətləri barədə yerli əhaliyə ətraflı məlumat vermişdir.

Azərbaycan musiqi sənət növünün Fransada tanınması, təbliği və inkişaf etdirilməsi olduqca böyük önəm kəsb edir.

2007-ci ilin iyun ayında Azərbaycan musiqisinin, xalq çalğı alətlərinin və ifaçılarının dünya ölkələrində tanınması məqsədilə hazırlanmış “Karvan” layihəsinin birinci mərhələsi start götürmüşdür. Bu mərhələdə fransız musiqiçiləri ilə birlikdə altı müştərək mahnı hazırlanmışdır. 9-23 iyun tarixlərində “Kler Mikael qrup” fransız caz kvarteti Bakıda səfərdə olmuş və səfər müddətində qrup həmçinin Bakı Caz Festivalında da iştirak etmişdir. Hazırlanmış 6 mahnıya fransızların öz dillərində ifa etdikləri Azərbaycan xalq mahnısı “Sarı gəlin” və bəstəkar R.Hacıyevin “Sevgilim” mahnısı da daxil edilmişdir. Azərbaycan ifaçıları öz növbəsində iki məşhur fransız mahnısını Azərbaycan dilində ifa etmişlər. Layihənin musiqi rəhbərliyi – Xalq Artisti, professor S. Kərimi, aranjeman isə bəstəkar V. Camalzadə tərəfindən həyata keçirilmişdir. Layihə KİV-də geniş işıqlandırılmış, Azərbaycan televiziyası layihə haqqında sənədli film çəkmişdir [1, 65-66].

Fransanın Var şəhərində “Mərkəzi və Orta Asiya, Sibir, Çin, Yaxın Şərq ölkələrinin simli kamanlı alətləri üzrə konfrans və simpozium”da iştirak etmək məqsədilə 2008-ci ilin sentyabr ayında Musiqi mədəniyyəti muzeyinin nümayəndə heyəti Fransaya ezam edilmişlər [2, 74].

İkitərəfli münasibətlərdə teatr və kino sahəsinin fəaliyyəti də diqqət mərkəzində olmuşdur. “İBRUS” teatrının 21 nəfərlik kollektivi 2007-ci il noyabr ayının sonunda Fransanın Marsel şəhərinə qastrol səfərinə yola düşmüş, səfər çərçivəsində “Azərbaycanfilm” kinostudiyası və “İbrus” şirkətinin birgə istehsalı olan “Əlvida cənub şəhəri” bədii filminin nümayişi keçirilmişdir.

Teatr və kino sahəsində müştərək görülən işlər də olduqca əhəmiyyətli olmuşdur. Fransanın Milli Audiovizual İnstitutunda (Paris) təcrübə keçmək, yeni kino avadanlığı və qurğularla tanış olmaq məqsədilə Fransa Respublikasının ölkəmizdəki Səfirliyinin təşəbbüsü ilə Nazirliyin əməkdaşları 2007-ci il 20-27 oktyabr tarixlərində Fransaya səfər etmişlər [2, 77].

Bundan əlavə, Azərbaycan musiqisinin, xalq çalğı alətləri və rəqslərinin, ümumiyyətlə mədəniyyətimizin dünyada təbliği və tanıtılması məqsədilə Nazirlik tərəfindən “Karvan” musiqili layihəsi işlənib hazırlanmış və əməkdaşlıq ediləcək ilk ölkə kimi Fransa seçilmişdir.

2008-ci ildə Fransada mədəniyyət sahəsi üzrə bir çox mühüm tədbirlər təşkil edilmişdir: 2008-ci il 2 aprel tarixində Parisin məşhur “Champs Elysées” teatrında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 90 illiyi münasibətilə konsert təşkil edilmiş və tədbirdə iştirak etmək məqsədilə tanınmış incəsənət xadimlərindən ibarət 41 nəfərlik nümayəndə heyəti Paris şəhərinə səfər etmişdir.

Fransa ilə beynəlxalq əməkdaşlıq mövqeyində 2008-ci ilin iyun ayında Parisdə Beynəlxalq Muzeylər Şurası Məsləhət Komitəsinin 71-ci sessiyasında Azərbaycan Dövlət Xalça və Tətbiqi Sənət Muzeyinin əməkdaşları iştirak etmişdir.

Ölkəmizdə Azərbaycan kitabına marağın artırılması qədər vacib bir iş də, başqa dövlətlərlə aparılan kitab mübadiləsidir. Azərbaycan kitab sənəti ilə bütün dünyanı tanış etmək, ölkəmizin kitab sərvətini artırmaq və xarici kitabxanalarla qarşılıqlı işlərin görülməsi dövlətimizin mədəniyyəti adına uğur sayıla bilər.

Belə uğurlu işlərdən biri də 2008-ci il 15 oktyabr tarixində Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə Fransanın Avropa və Şərq Evi nəşriyyatı arasında imzalanmış müqavilə əsasında görkəmli Azərbaycan dramaturqu Mirzə Fətəli Axundzadənin “Mösyö Jordan və Dərviş Məstəlişah” əsəri fransız dilində nəşr edilmişdir.

Nazirliyin əməkdaşı Fransanın “Maison des cultures du monde” Assosiasiyası tərəfindən 16 noyabr – 6 dekabr 2008-ci il tarixində “Mədəniyyət siyasəti və onun idarə edilməsi” mövzusunda keçirilən təcrübə proqramında iştirak etmişdir [2, 78].

Azərbaycan Respublikasında “2002-2005-ci illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı”nın həyata keçirilməsi nəticəsində turizmin inkişafı üçün münbit şərait yaradılmış və ölkəmizin beynəlxalq turizm bazarına inteqrasiyasının əsası qoyulmuşdur. 18 oktyabr 2006-cı il tarixində Mədəniyyət və Turizm Naziri cənab Ə.Qarayev Fransaya rəsmi səfəri çərçivəsində Fransanın Turizm Naziri cənab L.Bertran ilə görüşmüşdür. Görüş zamanı Fransanın Turizm Nazirinə Azərbaycanın iştirakı ilə keçirilən “Aleksandr Düma Qafqazda” adlı beynəlxalq turist marşrutu,

Azərbaycana turist axını üzrə statistik göstəricilər və respublikada turizm sahəsinin idarə olunması ilə bağlı məlumat verilmişdir. Azərbaycan və Fransa arasında turizm sahəsində sazişin bağlanması, turist axınının artırılması, Azərbaycan turistləri üçün Fransaya viza probleminin aradan qaldırılması və hər iki ölkənin turizm yarmarkalarında fəal iştirak edilməsi kimi məsələlər müzakirə edilmişdir. Cənab L. Bertran turizm sahəsində ekspert missiyasının Azərbaycana göndərilməsini və eyni zamanda Azərbaycanın turizm potensialı haqqında “ODIT France” şirkətinin hazırladığı hesabat üzrə gələcək əməkdaşlığın qurulmasını təklif etmişdir. Bütün bunlar nəzərə alınaraq Azərbaycan Respublikasında turizmin daha da inkişaf etdirilməsi və turizm fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılması, həmçinin Fransada təbliği istiqamətində növbəti uğurlu addım hesab olunur .

Fransada Azərbaycan turizm potensialının təbliği istiqamətində bir sıra tədbirlər görülmüşdür. 2008-ci ilin may ayında Kann festivalı zamanı Azərbaycanın turizm potensialını təbliğ edən, 45 saniyəlik reklam çarxı bir neçə monitorda yayımlanmışdır.

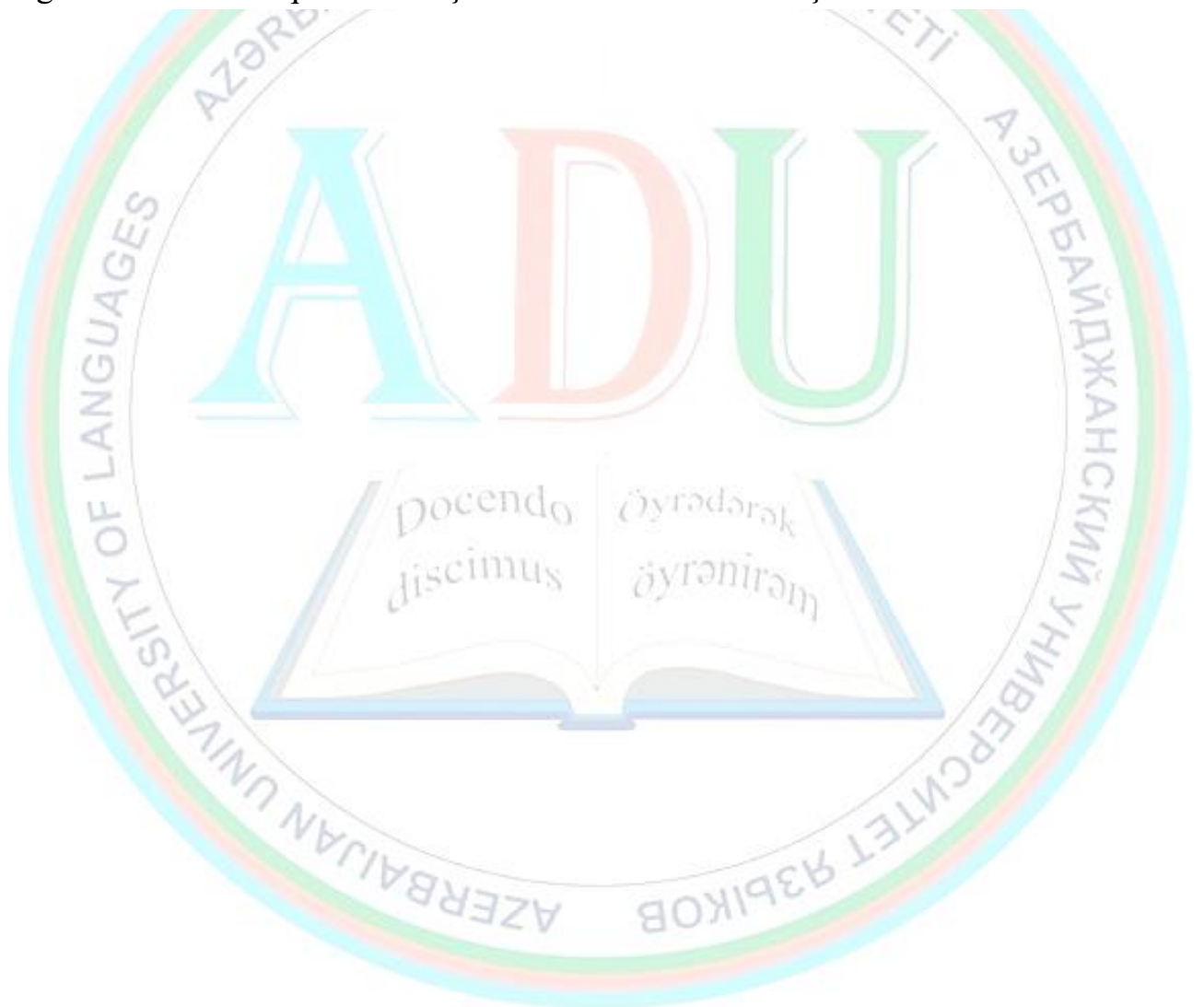
18 sentyabr 2008-ci il tarixində Fransanın Bordo şəhərində “Turizm ərazilərinin idarə edilməsi və marketinqi: turizmin keyfiyyətini artırmaq üçün iki strateji üsul” mövzusunda ÜTT-nin IV Beynəlxalq konfransında Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin əməkdaşı iştirak etmişdir [1,56].

Ölkəmizin turizm imkanlarını xarici ölkələrdə təbliğ məqsədi ilə görülən işlərin əhatəsi genişlənməmişdir. Respublikamızın turizm potensialını əks etdirən reklam xarakterli səhifələr istiqamətində, həmçinin Fransanın “Petit Fute” nəşriyyat evi tərəfindən 2005-ci ildə ölkəmiz haqqında dərc olunmuş “Azerbaidjan” adlı bələdçi kitabında məlumatların yenilməsi məqsədilə adıçəkilən nəşriyyat evinin müəllifi Herve Keroz Azərbaycanda səfərdə olmuşdur [1, 60].Turizm sahəsində atılan addımlar nəzərə alınaraq Azərbaycanda turizmin daha da inkişaf etdirilməsi və turizm fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılması, həmçinin Fransada təbliği istiqamətində növbəti uğurlu addım kimi dəyərləndirilir.

İki ölkə arasında imzalanan hüquqi sənədlərdə əməkdaşlığın əsas istiqamətləri öz əksini tapmışdı. Araşdırılan illərdə Azərbaycan Respublikası Fransa ilə birbaşa

mədəni istiqamətdə əlaqələr quraraq inkişaf etdirmişdir. İki dövlət arasında inkişaf etdirilən mədəni əlaqələr xalqların bir-birinə yaxınlaşmasına, ölkələrin mədəniyyət sahəsində nailiyyətlərinin təbliğində mühüm rol oynamışdır.

Fransa Respublikası ilə mədəni sahədə əməkdaşlıq Azərbaycan haqqında obyektiv informasiyanın, zəngin və mədəni tariximiz haqqında məlumatların yayılmasında Ermənistanın hərbi təcavüzünün nəticələri və respublikada yaranmış sosial-siyasi və iqtisadi vəziyyət barədə fikir formalaşdırmağa və buna rəğmən mədəni əlaqələrin inkişaf etməsinə kömək etmişdir.

III FƏSİL

FRANSA İLƏ MƏDƏNİ ƏMƏKDAŞLIQ İSTİQAMƏTİNDƏ İCTİMAİ TƏŞKİLATLARIN ROLU

3.1 Qarşılıqlı münasibətlərdə ictimai cəmiyyətlərin fəaliyyəti

Qloballaşma şəraitində dünyada baş verən dəyişikliklər ölkələr arasında münasibətlərə öz təsirini göstərir. Dünyanın qloballaşması nəticəsində bir çox ölkələrdə cəmiyyətlər, fondlar, mədəni mərkəzlər, lobbi qurumları fəaliyyət göstərir. Bu təşkilatlar təmsil olunduğu ölkənin mədəni-siyasi dəyərlərini təbliğ etməklə yanaşı, həm də fəaliyyət göstərdiyi ölkələrlə öz ölkəsi arasında münasibətlərin daha da yaxınlaşmasında böyük təsir göstərirlər. Bu münasibətlərə siyasi, iqtisadi, mədəni və s. sahələr aid ola bilər.

Bildiyimiz kimi mədəniyyət siyasətlə daima vəhdət təşkil edir. Bu kimi məsələlərə çoxlu faktlar gətirmək olar. Siyasi ədəbiyyatda son dövrlər “yumşaq güc” adlanan bir termin formalaşmağa başlamışdır. XXI əsrdə artıq sərt gücün təsirinin zəiflədiyini görə bilərik. Məhz belə olduqda, mədəniyyət və buna aid olan mədəni faktorlar fəal rol oynamağa başlamışdır. Bu faktorlar özünü yumşaq güc kimi göstərir. Belə olduğu zaman mədəniyyətin ön plana keçmə məsələsi aktuallaşır. Mədəniyyətin isə xaricdə tanınması üçün cəmiyyətlər və təşkilatlar böyük əhəmiyyət daşıyır. İctimai cəmiyyət və təşkilatlar, o cümlədən diasporalar ölkənin xaricdə tanınması istiqamətində fəaliyyətlərini genişləndirirlər.

Son dövrlərdə eyni zamanda lobbiçilik fəaliyyətinin genişləndirilməsi istiqamətində xeyli addımlar atılır. Bildiyimiz kimi, ABŞ, Rusiya və Fransa kimi dövlətlərdə erməni lobbisi çox güclüdür. Azərbaycan gerçəkliklərinin dünyada tanınması istiqamətində lobbiçilik fəaliyyətinin daha çox təsiretmə imkanına malik olması gərəkdir.

Ölkəmizin xaricdə təbliğində əhəmiyyətli vasitələrdən biri də ictimai cəmiyyət və təşkilatlar tutur. Bunlardan biri də Parisdə yaradılmış Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzidir. Bu qurumun yaradılmasında ilk təşəbbüs 2009-cu ildə Parisdə “Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Fransa Respublikası Hökuməti arasında mədəniyyət mərkəzlərinin təsisi və fəaliyyət şərtləri haqqında” sazişi idi. Azərbaycan

Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev bu sazişi rəhbər tutaraq məhz 2010-cu ildə Fransada Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinin yaradılması haqqında sərəncam imzalayıb [36].

Yeni yaradılan mərkəz Parisin gözəl hissəsində-Eyfel qülləsi yaxınlığında yerləşir. “Mədəniyyət paytaxtı” adlandırılmış Parisdə belə bir mərkəzin fəaliyyətə başlaması əlamətdar hadisə hesab edilməlidir. Bu əlamətdar hadisə dünyada mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların qovuşması fonunda əsas ölkələrdən biri olan Azərbaycanın yüksək səviyyədə tanınması üçün böyük hadisə idi. Bu mərkəzdə qədim tariximiz və mədəniyyətimizə aid çoxlu eksponatlar yer almışdır. Bu da ölkəmizin Fransada layiqincə təmsil olunması deməkdir.

Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzi Parisdə Azərbaycanın mədəniyyət ocağı hesab edilir. Mərkəz 1904-cü ildə tikilmiş tarixi binada yerləşir. Burada mədəni, humanitar layihələrin həyata keçirilməsi üçün hər bir şərait vardır. Mərkəzdə keçirilən görüşlər, mədəni tədbirlər Azərbaycanın təbliği istiqamətində çox əhəmiyyətlidir. Mədəniyyət Mərkəzində arxeoloji qazıntı nəticəsində Azərbaycan ərazisindən tapılan qədim pullar, silahlar və s. bir çox maddi eksponatlar Azərbaycan mədəniyyətini təbliğ edir. Burada həmçinin Azərbaycan xalçaları nümayiş olunur. Qədim xalça və xalçaçılıq məktəbinin nümunələri mərkəzə gələnlərin diqqətini cəlb edir. Buranı ziyarətə gələnlər ölkəmizin qədim rəssamlıq sənəti olan miniatür məktəbi haqqında geniş məlumat alırlar. Mərkəzdə eyni zamanda qədim bəzək-zinət əşyaları, taxta üzərində oyma sənəti, qədim Azərbaycan milli geyimlərindən ibarət müxtəlif eksponatlar nümayiş olunur. Bu mərkəzdə həm də kitabxana fəaliyyət göstərir ki, bu kitabxanada Azərbaycanın bəzi ədəbiyyat nümunələri fransız dilinə tərcümə edilmişdir. Həmçinin mərkəzdə nümayiş olunan eksponatlar haqqında məlumatlar yerləşdirilmişdir [36].

Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzində həmçinin Azərbaycan musiqisi, xüsusilə muğamın təbliğinə çox geniş yer verilmişdir. Bununla yanaşı qədim tarixi musiqi alətlərimiz də nümayiş etdirilir. Gənc rəssamların əsərləri isə xüsusi maraq doğurur. Bütün bunların əsas məqsədi ölkəmizi, mədəniyyətimizi “mədəniyyət paytaxtı”nda layiqli təmsil etməkdir.

Xaricdə fəaliyyət göstərən diasporlarımız Azərbaycanın mədəni irsinin təbliği və qorunub saxlanmasını qarşılıqlı bir vəzifə kimi seçmişdir. Mədəniyyətin xaricdə təbliği sahəsində müxtəlif dövlət orqanları, ictimai təşkilatlar və fondlar birlikdə fəaliyyət göstərirlər. Bunların sırasına Heydər Əliyev Fondu, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Gənclər və İdman Nazirliyi, Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsi və s. aid etmək olar. Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri qeyd etmişdir ki, dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan azsaylı xalqların beynəlxalq festivalı keçirilir. Komitə də bunları nəzərdə saxlayır və Azərbaycan icmasının iştirakını təmin etməyə çalışır [34]. Görülən tədbirlər nəticəsində mart ayının 21-i tarixi 2009-cu il sentyabrın 30-da YUNESCO-nun mədəni irs siyahısına daxil edilməklə yanaşı, həmçinin 23 fevral 2010-cu ildə isə BMT Baş Assambleyasının 64-cü sessiyasının iclasında “Beynəlxalq Novruz Günü” elan edilmişdir.

Son dövrlər ərzində diaspor təşkilatları beynəlxalq arenada Azərbaycan mədəniyyətini layiqincə təbliğ etməkdədir. Məhz bunun nəticəsidir ki, Azərbaycan mədəniyyəti dünyada tanınmış və milli-mənəvi irsimizə maraq ildən-ilə artmışdır.

İkitərəfli mədəni münasibətlərin inkişafında fəaliyyət göstərən “Fransa Azərbaycan dostluq cəmiyyəti” 1996-ci ildə yaradılıb. Cəmiyyətin əsas fəaliyyət istiqaməti, iki ölkə arasında əməkdaşlığı gücləndirmək və yeni təşəbbüslər irəli sürməkdir.

Atılan addımlara misal olaraq Sent Eqzuperi, Andre Malro, Tuluz-Lotrek, F.Şopen, Röji Varnye, Joel Şaprona həsr olunmuş tədbirləri, Xoreoqrafiya məktəbinin şagirdlərinin tamaşalarını, azərbaycanlı pianoçu Gülşən Annagievanın Sorbonanın böyük konsert salonunda və Raxmaninof Konservatoriyasındakı konsertlərini, Baninin 100 illik yubileyinin keçirilməsini, Parisdə, INALCO-da (Şərq dilləri və mədəniyyətləri İnstitutu) da keçirilən “Bugünkü Azərbaycan- cəmiyyət, dil, ədəbiyyat” adlı seminarı, Asiyat Fətullayevanın fotosərgisini qeyd etmək olar. Cəmiyyətin ölkəmizin təbliği istiqamətində “Fransa-Azərbaycan, birlikdə 21-ci əsrə doğru”, “Fransızlar üçün Azərbaycan dili dərsləri” kitablarının nəşr edilməsini, Kamal Abdullanın “Yarımqıq əlyazma” romanının tərcümə və nəşrini, “Dağlıq

Qarabağ” kitabının nəşrini, George Sandin “Koroğlu” əsərinin fransızcadan rus və azərbaycan dillərinə tərcüməsini göstərmək olar [32].

Fransa Azərbaycan dostluq cəmiyyəti Fransada Azərbaycanın, Azərbaycanda isə Fransa'nın yüksək səviyyədə tanınmasına şərait yaradır. Cəmiyyət qarşısına Fransa-Azərbaycan ikitərəfli mübadilə və mədəniyyətlərarası dialoqların inkişaf etməsinə yardım etməyi qarşısına məqsəd qoyub. Eyni zamanda azərbaycanlı tələbələrin Fransa universitetlərində təhsil alma imkanlarının daha da yaxşılaşdırılmasında köməklik göstərir.

Azərbaycan mədəniyyətinin təbliği istiqamətində fəaliyyət göstərən mərkəzlərdən biri də 1990-cı ildən Strasburqda fəaliyyət göstərən “Azərbaycan Kültür Mərkəzi”dir. Kültür Mərkəzinin məqsədi mədəni tədbirlər və milli bayramlarımızı təşkil etməklə xalqımızın mədəniyyətini, folklorumuzu qoruyub saxlamağa xidmət etməkdir. Azərbaycan Kültür Mərkəzinin sədri Əhməd Mehribanidir.

Fransada fəaliyyət göstərən digər mərkəzlərdən biri də “Araz” Fransa-Azərbaycan Mədəni Əlaqələr Assosiasiyasıdır. Assosiasiya 2006-cı ildə Parisdə təsis edilmişdir. Assosiasiyanın əsas məqsədi mədəni tədbirlər və xeyriyyə aksiyaları təşkil etmək, Fransada fəaliyyət göstərən başqa mədəni və dini icmalarla sıx əlaqələr qurmaqdır. Təşkil olunmuş tədbirlər zamanı Azərbaycanın tarixi, ədəbiyyatı, mədəniyyəti, musiqisi, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və Fransada məskunlaşmış azərbaycanlılarla bağlı ətraflı məlumat verilir və əvvəlcədən hazırlanmış filmlər nümayiş etdirilir. “Araz” Fransa-Azərbaycan Mədəni Əlaqələr Assosiasiyasının sədri Qulam Abiyardır [37].

2012-ci ilin noyabr ayından etibarən Bakıda “Bakou Francophones Fransa assosiasiyası” fəaliyyət göstərir. Birliyin ofisi Bakıda yerləşir və Azərbaycanda yaşayan Fransa vətəndaşlarını birləşdirir. Assosiasiya çərçivəsində ayda bir neçə dəfə müxtəlif tədbirlər təşkil olunmaqla, fransız dillində danışan vətəndaşlara ölkəmizi daha yaxşı tanımaq və geniş məlumat almaq imkanını yaradır.

Assosiasiyanın əsas məqsədi internet vasitəsilə Azərbaycanda, xüsusilə də Bakıda həyat tərzi, mədəniyyətimiz haqqında praktiki informasiya ilə tanış olmaqdır.

Assosiasiyaya yerli sakinlər, əcnəbilər və ya səyahətçi-turistlər üzv ola bilərlər. Bakı Frankofoniya mərkəzi heç bir kommersiya məqsədi daşımır. Birliyin internet saytı fəaliyyət göstərir və bu saytda sosial həyat, uşaqlar, təcrübə, səfər, turizm, mədəniyyət kimi mövzular haqqında məlumatlar da yer alır. Müntəzəm olaraq məqalələr internet istifadəçilərini yeni xəbərlərlə, Frankofoniya mərkəzi tərəfindən təşkil edilən tədbirlər və Bakıda baş verən ümumi gündəlik xəbərlər haqqında məlumatlandırır. 2011-ci ilin noyabr ayından etibarən saytdan 45.000-dən artıq ziyarətçi qeydiyyatdan keçib və gündə orta hesabla 100 dəfə baxılır. 100-dən çox üzvü xəbər bülənlərinə abunə olmuşdur [33].

Xarici ölkələrdə, eləcə də Fransada fəaliyyət göstərən diasporlar, mədəni cəmiyyət və təşkilatların bir məqsədi var, Azərbaycanı layiqincə təmsil etmək. Mübaliğəsiz demək olar, son zamanlar görülən tədbirlər öz bəhrəsini verməkdədir. Fransada güclü olan erməni lobbisi istər siyasi-iqtisadi, istərsə də mədəni təxribatla məşğuldur və öz adətlərinə sadıq olaraq Azərbaycanın tarixini, mədəniyyətini saxtalaşdırmaqla məşğuldurlar. Fransada fəaliyyət göstərən cəmiyyətlərimiz məhz əsl Azərbaycan tarixi, mədəniyyətini təbliğ edir və Fransa ictimaiyyətini milli mədəni dəyərlərimizlə tanış edirlər. Bununla yanaşı, ictimai-mədəni birliklər Fransada yaşayan soydaşlarımız və təhsil alan tələbələr üçün bir ocaqdır. Həmvətənlərimiz bayram günlərində, müxtəlif tədbirlər zamanı bir araya gəlirlər.

3.2 Mədəni əlaqələrin inkişafında Heydər Əliyev Fondunun rolu

Son zamanlar Fransa və Azərbaycan arasında mədəni münasibətlər yeni səviyyəyə yüksəlmişdir. Bu münasibətlərin yüksəlməsində Azərbaycanın sürətli inkişafı, mədəniyyət və tarixinin tanınması istiqamətində əvəzsiz rol oynayan Heydər Əliyev Fondunun rolu çox böyükdür. Məhz yarandığı andan etibarən fondun məqsədyönlü fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycan həqiqətləri bu gün dünya ölkələrinə çatdırılır. Azərbaycan siyasi, ictimai, mədəni çərçivədə yüksək səviyyədə təbliğ olunur [21].

Heydər Əliyev Fondu 2004-cü ildən fəaliyyətə başlamışdır. Əsas missiyası isə tariximiz, mədəniyyətimiz, onun zəngin mənəvi irsini əks etdirməkdir. Fond təhsil, səhiyyə, mədəniyyət, idman, elm və texnologiya, ekologiya, sosial və digər sahələrdə müxtəlif işlər görür. Yeni cəmiyyət qurulmasında fəal iştirak edir, ölkənin sosial, iqtisadi, mədəni inkişafına öz töhfəsini verir. Heydər Əliyev Fondunun prezidenti UNESCO və ISESCO-nun Xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevadır [35].

Azərbaycan və Fransa arasında mədəni münasibətlərin inkişafı yolunda dünyaca məşhur Luvr Muzeyinin direktoru Anri Luaretin Azərbaycana səfərini qeyd etmək olar. Cənab Luaret Azərbaycan Xalçası və Xalq Tətbiqi Sənəti Dövlət Muzeyində olmuş və burada gedən tikinti-bərpa işləri ilə tanış olmuşdur. Qonağa bildirilmişdir ki, Heydər Əliyev Fondu, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və YUNESKO-nun birgə layihəsi əsasında 2008-ci ildə təməli qoyulan muzey özündə milli memarlıq ənənələrini əks etdirir. Anri Luaret dünyaca məşhur olan Azərbaycan xalçalarının qorunması və nümayiş etdirilməsi üçün muzeyin tikilməsini yüksək qiymətləndirmiş və vacibliyini qeyd etmişdir. O bildirmişdir ki, muzeyin fəaliyyətə başlaması Azərbaycan mədəniyyətinin təbliği üçün vacib layihələrdəndir. Anri Luaret muzey üçün inşa edilən yeni binadan xoş təəssüratla ayrılmışdır [17].

Anri Luaret həmçinin, Qala Arxeoloji-Etnoqrafik Muzey Kompleksində də olmuşdur. 1988-ci ildə əsası qoyulan muzey Azərbaycanın tarixinin qorunması və gələcək nəsillərə çatdırılması, xarici qonaqlara qədim Azərbaycan haqqında məlumat

verilməsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Daha sonra qonaq muzey ərazisini gəzmiş və buradakı tarixi nümunələrlə tanış olmuşdur. Qoruq dünyanın tarixi insan məskənlərindən hesab edilir. Anri Luaret bir sıra tarixi abidələrə, eləcə də Qavaldaş, Xaşaxuna, Şüvəlan, Zirə kimi yaşayış məskənlərinin və onların planına, qədim toy evlərinə, tacir yaşayış evlərinə, arxeoloji qazıntılar zamanı tapılmış tapıntılara və s. baxmışdır. Gördükləri qonaqda xoş təsir bağışlamış və Azərbaycanın qədim sivilizasiya mərkəzlərindən biri olduğunun canlı şahidi olmuşdur [18].

Heydər Əliyev Fondunun və onun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın dəstəyi ilə Parisdə “Champs Elysées” teatrında Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənətinin Avropada, eləcə də Fransada yüksək səviyyədə tanıtılması məqsədilə 2008-ci il aprelin 2-də incəsənət ustalarımızın konserti təşkil olunmuşdur. Keçən əsrin əvvəllərində Şərqdə ilk müstəqil və demokratik dövlət olan Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaranmasının 90 illik yubileyinə həsr olunmuş bu konsertdə qeyd olunmuşdur ki, Şərqdə ilk demokratik quruluş olan AXC-nin yaradılması Azərbaycan tarixinin şərəfli səhifələrindən biridir [38]. Göründüyü kimi, fond müasir Azərbaycan Respublikasının tanıtılması ilə yanaşı, eyni zamanda tarixin müxtəlif dövrlərində ölkəmizin siyasi və mədəni həyatının inkişaf xüsusiyyətləri istiqamətində də fəaliyyət göstərir.

Fond yalnız mədəniyyətimiz, incəsənətimiz haqqında deyil, xalqımızın başına gətirilmiş müsibətlər, Qarabağ münaqişəsi, Xocalı soyqırımı, həmçinin ermənilərin digər vəhşilikləri barəsində dünya ictimaiyyətinə doğru məlumatların çatdırılması istiqamətində də mühüm addımlar atır. Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə Azərbaycan, ingilis, rus və fransız dillərində kitablar, onların DVD və CD variantları dünya ictimaiyyətinə çatdırılmışdır. “Azərbaycan Evi”nin, Fondun dəstəyi ilə Strasburqdakı Alfred Vays tələbə yataqxanasında Xocalı faciəsinin 15-ci ildönümünə həsr olunmuş fotosərgisi deyilənlərə misaldır. Fotosərginin açılışında Dövlət himnimiz səslənmiş, faciə qurbanları yad edilmişdir. Sərgidə qeyd olunmuşdur ki, Dağlıq Qarabağ və ona bitişik 7 rayonunun işğal olunması ilə 1 milyondan artıq azərbaycanlı öz dədə-baba torpaqlarından çıxardılmağa məcbur olmuşdur. Xocalıda

baş verənlər insanlığ tarixinin ən utançverici və ürəkəğrıdıcı səhifələrindən biridir. Soyqırımdan bəhs edən 3 hissəli film nümayiş etdirilmişdir [39].

2011-ci ilin aprel ayında Parisdə “Odlar yurdu Azərbaycanın müasir əsərləri” sərgisi açılmışdır. Ölkələrimiz arasında mədəniyyət sahəsində əlaqələr yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur. Təşkil olunmuş sərgidə qeyd edilmişdir ki, Fransa dövləti gələcəkdə Azərbaycanda öz mədəni irsini nümayiş etdirməyi planlaşdırır. Buraya çoxlu sayda qədim mədəniyyət nümunələri daxildir. Təşkil olunan bu sərgidə on səkkiz Azərbaycan rəssamının otuz üç əsəri nümayiş olunmuşdur. Qonaqlar, “Odlar yurdu Azərbaycanın müasir əsərləri” adlı sərgiyə maraqla tamaşa etmişlər.

Sərgidə Azərbaycanın tanınmış rəssamların əsərləri də nümayiş olunmuşdur. Sərgi Azərbaycan xalqının dünyagörüşünü, mədəni həyatını Fransa ictimaiyyətinə çatdırılmasında əvəzsiz hesab edilə bilər. Sərgidə tanınmış Azərbaycan rəssamlarından Toğrul Nərimanbəyov, Tahir Salahov da iştirak etmişdir. Sərgi qədim və zəngin irsə sahib olan Azərbaycanın, Şərqlə Qərbin cizgilərinin cəmləşdiyi bir ölkənin nadir gözəlliyini əcnəbi tamaşaçıya müvəffəqiyyətlə çatdırmışdır.

Həqiqətən də belədir ki, mədəniyyət, incəsənət həmişə insanın, cəmiyyətin, millətin statusunu ifadə edir. Həqiqətən də tayı bərabəri olmayan Azərbaycan incəsənətinin nümunələri özünəməxsusluğu ilə seçilmişdir. Bu əsərlərdə estetikanı, yüksək zövqü duymaq mümkündür. Nümayiş olunmuş bəzi əsərlər ənənədən kənar, hətta qeyri-adi bir texnologiya ilə yaradılmışdır. Sərgiyə böyük zövqlə baxan fransalı tamaşaçılar böyük estetik təsir bağışlayan əsərlərə həvəslə tamaşa etmiş və Azərbaycan mədəniyyətinin həqiqətən də dərin və zənginliyinin canlı şahidi olmuşlar [40].

5 Noyabr 2012-ci ildə Fransanın Konyak şəhərində Azərbaycan mədəniyyətinə həsr edilmiş “Qafqazın mirvarisi olan Azərbaycanın mədəni dəyərləri” adlı tədbir keçirilmişdir. Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı və ölkəmizin Fransadakı səfirliyinin dəstəyi ilə təşkil olunmuş tədbirin sərgisi incəsənət və tarix muzeyində, konserti isə Salamandr zalında baş tutmuşdur. Konyakda keçirilən tədbir sayəsində xaricdə, xüsusilə tarixi Konyak şəhərində Azərbaycanın qədim tarixi və zəngin

mədəni irsi haqqında konyaklılarda xoş təəssüratlar formalaşmışdır. Belə layihələrin həyata keçirilməsi iki ölkə arasında münasibətlərin inkişafında böyük rol oynamışdır.

Tədbirdə qeyd olunmuşdur ki, belə mədəni layihələr onu təşkil edən ölkələr üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Son zamanlar Avropada, o cümlədən dünyanın mədəniyyət beşiyi hesab edilən Fransada ölkəmizi tanımaq məqsədi ilə xüsusi layihələrin həyata keçirilməsi iki ölkə arasında əlaqələrin yaranmasında və inkişaf etməsində əsas stimullardan biridir. Fransa ilə Azərbaycan arasında digər sahələrdə olduğu kimi mədəniyyət sahəsində də münasibətlər artan xətlə inkişaf edir. Konyak şəhərinin sakinlərinə “Baku”, fransız dilində nəşr olunan “İrs” jurnalları, ölkəmizin tarixini, mədəniyyətini, turizmini əks etdirən kitab və bröşürlər paylanmışdır. Həmçinin bildirilmişdir ki, “Qafqaz” qəzetinin redaktor olmuş Ceyhun bəy Hacıbəylinin, Ümmülbanu Əsədullayevanın (Banin) Fransada yaşayıb-yaratması ölkələrimiz arasında tellərin daha da möhkəmlənməsində mühüm rol oynamışdır. Tədbirin sonunda incəsənət ustalarının ifasında muğamlar və caz musiqisi səsləndirilmişdir [41]. Azərbaycan tarixinin gərgin dövründə mədəniyyətimizin təbliği təqdirəlayiq hesab edilməlidir.

Azərbaycan-Fransa diplomatik əlaqələri günü gündən möhkəmlənməkdədir. Artan diplomatik əlaqələr fonunda mədəniyyətə böyük üstünlük verildiyini qeyd etmək yerinə düşər. 27 oktyabr 2012-ci ildə Parisin dünyaca məşhur “Salle Pleyel” sarayında Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü və ölkəmizin Fransadakı səfirliyinin dəstəyi ilə təntənəli tədbir təşkil olunmuşdur. Tədbir Fransa və Azərbaycan diplomatik münasibətlərinin qurulmasının 20-ci illiyinə həsr edilmişdir.

Tədbirdə iştirak edən Fransa Senatının Fransa-Qafqaz qrupunun rəhbəri Ambruaz Düpon iki ölkə arasında münasibətlərin son dövrlər daha da inkişaf etdiyini vurğulamış və münasibətlərin inkişafında göstərdiyi köməkliyə görə Heydər Əliyev Fonduna və şəxsən xanım Mehriban Əliyevaya öz minnətdarlığını bildirmişdir. Mərasimdə Fransadan rəsmi şəxslər, tanınmış mədəniyyət xadimləri də iştirak etmişdir. Daha sonra əməkdar artist Fəxrəddin Kərimovun dirijorluğu ilə iki ölkə bəstəkarlarından əsərlər ifa olunmuşdur [42].

Mədəniyyətin tərkib hissələrindən biri də mətbəx və kulinariyadır. Azərbaycan mətbəxi öz ləziz yeməkləri ilə dünyada özünü sübut etmişdir. Milli mədəniyyətimizin təbliği istiqamətində digər bir addım da milli mətbəximizdən bəhs edən kitabın təqdimat mərasiminin təşkili olmuşdur. Təqdimat mərasimi Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə Parisdə “Azərbaycan şəhərciyi”ndə olmuşdur. Tədbirdə Fondun prezidenti Mehriban xanım Əliyeva da iştirak etmişdir. Eyfel yaxınlığındakı Joffr meydanında təşkil olunmuş mərasimdə bir sıra tanınmış fransız ictimai-siyasi xadimlər iştirak etmişlər.

Milli mətbəximizdən bəhs edən “Azərbaycan mətbəx mədəniyyəti” kitabı məhz Heydər Əliyev Fondunun dəstəyilə nəşr olunmuşdur. Kitab azərbaycan, fransız və ingilis dilində çap olunmuşdur. Kitabdakı fotolar isə məşhur fotoqraf Peter Lippmana məxsusdur. Fransada mətbəximizin tarixi haqqında belə bir kitabın nəşri əlamətdar hesab edilməlidir [43].

Fransada həyata keçirilən layihələr haqqında fransız mətbuatı tez-tez məqalələr dərc edir. “Dofine” qəzetində qeyd edilmişdir ki, Heydər Əliyev Fondu Fransada öz milli adət-ənənələrini, mədəniyyətini təbliğində böyük rol oynayır. “Qərbi Fransa” qəzeti isə Heydər Əliyev Fondunun Fransanın müxtəlif şəhərlərində qədim tarixi abidələrin, kilsələrin təmirinə dəstək verməsindən yazmışdır.

Fransızların yaddaşında “Qafqazın mirvarisi” kimi qalan Azərbaycan Qərblə Şərqlin arasında, qədim və zəngin mədəniyyətə, yeraltı sərvətlərə, mühüm geosiyasi əraziyə malikdir. Daş dövründən etibarən öz mədəniyyətini yaradan azərbaycanlılar fransız oxucularına inkişaf etmiş və zəngin mədəniyyətə malik bir xalq kimi təqdim olunmuşdur. Fransız cəmiyyəti Heydər Əliyev Fondunun yardımını yüksək qiymətləndirmiş, bu addımın iki xalq arasında dostluq əlaqələrinin daha da möhkəmlənməsinə xidmət edəcəyini diqqətə çatdırmışlar.

Ümumiyyətlə mədəniyyət yalnız bir xalqa deyil bütün dünyaya məxsusdur. Əgər hansısa bir mədəni irsin qorunması üçün addımlar atılırsa deməli, bu dünyaya verilən bir töhfədir. Fondun atdığı bu addımlar dünya mədəni irsinin zənginləşməsinə bir töhfədir və ölkələr arasında mədəni bağların güclənməsinə xidmət etdiyini qeyd etmək yerinə düşər [44].

Fond tərəfindən görülmüş digər tədbirlərdən digər biri də San-Sülpi meydanında Azərbaycan şəhərciyinin təşkil olunmasıdır. Təşkil olunmuş şəhərcikdə muğamlarımız və xalq mahnılarımız səsləndirilmişdir. Şəhərcikdə baş tutan konsertdə “Qarabağ şikəstəsi”, “Aşıqəm, kimə yalvarım”, “Küçələrə su səpmişəm“, “Azərbaycan maralı“ kimi xalq mahnıları səsləndirilmişdir [45].

15-31 iyul 2016-cı ildə Kannın Festivallar sarayında Azərbaycanın tarixini və mədəniyyətini, Fransa ilə Azərbaycan arasında əlaqələri əks etdirən sərgilər açılmışdır. Bu dəfəki sərgilərdən biri “Partizanın izi ilə” adlanır. Bu sərgi İkinci Dünya müharibəsinin azərbaycanlı iştirakçısı, Fransanın Milli qəhrəmanı Əhmədiyyə Cəbrayılova həsr edilmişdir. Sərgidə azərbaycanlı partizanın şəxsi arxivindən fotolar nümayiş olunmuş və keçdiyi həyat yolu haqqında qonaqlara ətraflı məlumat verilmişdir.

Kannda təqdim edilən digər bir sərgi isə “Bir günəş altında” başlığı ilə nümayiş etdirilmişdir. Bu sərgi Azərbaycandakı tolerantlığı özündə təcəssüm etdirir. Azərbaycanda yaşayan müxtəlif dil və mədəniyyətə sahib xalqların bir məkanda firavan, xoşbəxt yaşamasından bəhs edilmişdir. Daha sonra isə “Bir günəş altında” filmi nümayiş olunmuşdur.

Azərbaycanda yaşayan iyirmi azsaylı xalqın tarixi, mədəniyyəti, adət-ənənələri haqqında fotolar və materiallar Azərbaycanda mövcud olan tolerantlıq haqqında hər şeyi sübut etmişdir [46].

Azərbaycan mədəniyyətinin dünyada geniş çərçivədə təbliğ olunması məqsədilə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən Fransanın bir çox şəhərlərində “Nizami Gəncəvi və Məhsəti Gəncəvi: XII əsrlə XXI əsri birləşdirən ədəbi körpü” adlı silsilə tədbirlər təşkil edilmişdir. Bunlardan biri də Konyak şəhərində məşhur rübai ustası Məhsəti Gəncəvinin heykəlinin açılış mərasiminə həsr edilmiş tədbirdir.

Məşhur şairənin şəhərin mərkəzində ucaldılmış heykəli buraya gələnlərin diqqət mərkəzində olmuşdur. Azərbaycan İntibah mədəniyyətinin daha da zənginləşməsində böyük rol oynamış M.Gəncəvi yaradıcılığına maraq Avropada, xüsusilə Fransada yüksək səviyyədə olmuşdur. Rübai ustasının əsərləri bu gün də böyük zövflə dinlənilir.

Məhsəti Gəncəvinin əsərlərinin 900 illiyi 2013-cü ildə YUNESKO-da təntənəli şəkildə qeyd olunmuşdur. Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə Müluz şəhərinin Yuxarı Elzas Universitetində Məhsəti Gəncəvi adına zal fəaliyyətə başlamışdır. Tədbirdə şairə yaradıcılığının rübailərindən bir neçəsi səsləndirilmişdir [47].

Fransada Azərbaycanı tanımaq istiqamətində Heydər Əliyev Fondunun digər bir uğurlu addımı da “Azərbaycan şəhərciyi” nin açılmasıdır. Parisdə Eyfel yaxınlığında fəaliyyətə başlayan şəhərcik fransızların və digər ölkələrdən buraya gələn qonaqların sevimli yerinə çevrilmişdir. Şəhərcik Jofr meydanında təşkil edilmişdir. Burada ölkəmizin tarixi, mədəniyyəti, incəsənəti haqqında xeyli sayda məlumatlar yerləşdirilmişdir. Şəhərciyin açılışı ilk dəfə deyil və bir neçə ildir ki, hər il davamlı olaraq Fransada belə layihələr reallaşdırılır və yerli sakinlər və xarici turistlərin böyük marağına səbəb olur. Məhz buna görə də şəhərciyin konsepsiyası genişləndirilmişdir. “Azərbaycan şəhərciyi”ndə qonaqlar üçün hədiyyələr və suvenirlər təqdim olunmuşdur. Bunlardan ən əsası isə mənası “mən Bakını sevirəm” olan “I love Baku” dur. Bu, Azərbaycanın ilk tanınmış suvenir brendidir. Brendin üzərində Qobustan qaya rəsmləri, miniatürlər, qədim xalçaçılıq naxışları və s. əks olunmuşdur [48]. Atılan addımlar Paris sakinləri və ölkəyə gələn turistlər üçün Azərbaycan tarixi, mədəniyyəti, incəsənəti haqqında ətraflı məlumatların alınmasında yardımçı olmuşdur.

Azərbaycanın Fransada tanınması istiqamətində digər bir addım Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə “Azərbaycan parkı”nın və Azərbaycanın məşhur şairəsi Xurşidbanu Natəvanın abidəsinin açılış mərasiminin baş tutması olmuşdur. Fransada belə bir layihənin gerçəkləşdirilməsi iki ölkə arasında mədəni münasibətlərin, qarşılıqlı dostluğun möhkəmlənməsində mühüm olacaqdır. “Azərbaycan parkı”nın və Natəvanın heykəlinin açılması Fransa-Azərbaycan mədəni münasibətlərinin zənginləşməsi yolunda böyük addımdır [49]. Qısa bir dövr ərzində yaranmasına baxmayaraq H.Əliyev fondu Azərbaycanın tanınması istiqamətində genişmiqyaslı proqram və dövlət əhəmiyyətli layihələrin reallaşması üçün dayanmadan fəaliyyət göstərir.

NƏTİCƏ

Tədqiqat işində təyin edilmiş vəzifələr yerinə yetirilmişdir. Bu vəzifələri belə qeyd etmək olar. Dünyada baş verən dəyişikliklər özünü tez bir şəkildə biruzə verir. Bildiyimiz kimi, artıq dünya qloballaşma prosesləri nəticəsində dəyişikliklərə uğramışdır. Buraya mədəni qloballaşma, inteqrasiya prosesləri aid etmək olar. Hər bir xalq öz tarixini, mədəniyyətini adət-ənənəsini qoruyub saxlamağa çalışır.

Hər bir fərdin doğulduğu andan etibarən qazandığı təbii hüquq və azadlıqlar kimi (yaşamaq hüququ, söz, vicdan azadlığı və s.) həmçinin onun mədəni hüquqları da vardır. Bu, Ümumdünya Beynəlxalq İnsan hüquqları Bəyannaməsinin 27-ci maddəsində öz əksini tapmışdır. Burada qeyd olunur ki, hər bir insanın cəmiyyətin mədəni həyatında iştirak etmək hüququ vardır. Bəyannamədə o da qeyd olunur ki, insanlar heç bir halda irqi, dini, cinsi mənsubiyyətinə görə diskriminasiya oluna bilməzlər. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra qəbul edilmiş Konstitusiyada da bu məsələyə toxunulmuşdur. Konstitusiyamızın 51-ci maddəsi mədəni hüquqların təmin edilməsindən bəhs edir. Azərbaycan Respublikası “Mədəniyyət haqqında Qanunun 8-ci maddəsində qeyd olunur ki, hər bir şəxs öz milli-mədəni dəyərlərini qoruyub saxlaya və yaxud başqa dəyərləri seçmək hüququna sahibdir.

Beynəlxalq çərçivədə isə 1982-ci ildə YUNESKO-nun təşəbbüsü ilə “Mədəniyyət sahəsində siyasətə dair” adlı beynəlxalq konfrans keçirilmişdir və burada belə hesab olunurdu ki, bəşəriyyət vahid mədəni və mənəvi dəyərləri seçəcəkdir. Hər bir xalq, millət, şəxs öz milli dəyərləri və mədəniyyəti ilə dünyaya təqdim oluna, töhfəsini verə və dünyanı daha da rəngarəngləşdirə bilər. Qəbul edilmiş bu və digər aktların əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, ölkələr arasında qarşılıqlı mədəni münasibətlər formalaşmışdır. Bu münasibətlərdən çıxış edərək diplomatiyada mədəni faktorlar özünü özünü göstərməyə başlayır. Son zamanlarda diplomatiyada “soft power”, yəni “yumşaq güc” anlayışı meydana gəlmişdir və daha sıxlıqla tətbiq edilməyə başlanmışdır. Etiraf edilməlidir ki, əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə bilməmişdir. Silahla, hərbi vasitələrlə həll edilməsi çətin olan məsələlərdə yumşaq güc öz aktuallığını qoruyub saxlayır. Soyuq və ya gərgin münasibətdə olan ölkələr

arasında buzların əriməsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Siyasi hakimiyyətlər arasında münasibətlər olmadığı halda xalqlar arasında bu baş verə bilər. Lakin, bəzən bundan istifadə etməyə cəhd edənlər də olur və hansısa bir dövlət digərləri üçün öz standartlarını qəbul etdirməyə can atır. Buraya mədəni faktorlar adı altında ölkənin informasiya təhlükəsizliyinin pozulması, yerli mədəniyyətin sıxışdırılıb çıxardılması və ya öz mədəniyyətini yaymaq, adət-ənənələrin assimlyasiyaya uğratılması və s. deyə bilərik. Bunlar mədəniyyət adı altında tətbiq olunan mənfi, xoşagəlməz hallar hesab edilir. Lakin, istənilən halda hər bir zəngin mədəniyyətə sahib bir xalq, ölkə daima diqqət mərkəzində olmuşdur.

Azərbaycan da qədim sivilizasiya mərkəzlərindən biridir. Ölkəmizin strateji ərazidə yerləşməsi Avropa, eləcə də “mədəniyyət beşiyi” hesab edilən fransız xalqının daima diqqət mərkəzində olmuşdur. Fransa elə bir ölkədir ki, siyasi cəhətdən daima diqqətdə saxlanılmalıdır. Həm Avropada söz sahibi olan, Aİ-nin yaradılmasının təşəbbüskarlarından əsas biri, ən əsası isə erməni lobbisinin dünyada ən güclü olduğu ölkələrdəndir. Məhz buna görə də, Heydər Əliyev prezident seçildikdən sonra ilk rəsmi səfərini Fransaya etmişdir. Baş tutan görüşlər nəticəsində ikitərəfli müqavilələr imzalanmışdır. Bunlar, sonrakı münasibətlərin inkişafında böyük əhəmiyyətə malik olmuşdur.

İkitərəfli münasibətlərdə mədəni cəmiyyətlər xüsusi rol oynayır. Fransada müxtəlif Azərbaycan mədəni cəmiyyətləri fəaliyyət göstərir. Bu cəmiyyətlər ölkəmiz və zəngin mədəniyyətimiz haqqında fransız cəmiyyətində müsbət fikirlərin formalaşdırılmasında və ən əsası, Azərbaycan həqiqətlərinin dünyada tanıtılmasında fəal rol oynayır. Azərbaycanda isə “Frankofoniya mərkəzi” fəaliyyət göstərir. Bu mərkəz ölkəmizdə olan fransızlara ölkəmiz haqqında dolğun məlumat verir. Məhz görülən bütün bu işlər nəticəsində ikitərəfli mədəni münasibətlər son zamanlar daha da genişlənməmişdir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində:

1. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin beş illik fəaliyyətinə dair hesabat (2006-2010). B.,2011, s. 104.
2. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin on illik fəaliyyətinə dair hesabat (2006-2016). B.,2017, s. 138.
3. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Əsas Qanun. Bakı, 2009, 67 s.
4. Abbasov N. Mədəniyyət siyasəti və mənəvi dəyərlər. B.,2009, 451 s.
5. Abdullayev Ə. Müstəqil Azərbaycan və Fransa. B., 2007, 209 s.
6. İsmayılov İ. Azərbaycanın XX əsrdə Almaniya və Fransa ilə mədəni əlaqələri. B., 2006, 79 s.
7. Qasimov E. Müstəqillik illərində Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələri. ADU-nun elmi xəbərlər jurnalı, № 2, Bakı, 2006, s. 260-264.
8. Qasimov E. Fransa ilə Azərbaycan arasında elm, təhsil və mədəniyyət sahəsində əməkdaşlığın hüquqi-siyasi əsasları (1991-2005-ci illər). Pedaqoji Universitet Xəbərlər jurnalı, № 6, Bakı, 2008, s. 77-83.
9. Manafova M.C, Əfəndiyeva N.T. Beynəlxalq mədəni əlaqələr. Dərslik. B., 2008, 660 s.
10. Mədəni irsin qorunmasına dair normativ hüquqi aktlar toplusu. B., 2001, s. 240.
11. Həsənov Ə. Azərbaycan-Fransa: əməkdaşlığın yeni mərhələsi // «Xalq qəzeti», 1996, 25 oktyabr.
12. Fransadakı «Azərbaycanın dostları» assosiasiyası gələcəyə baxış // «Respublika» qəzeti, 2000, 18 fevral.
13. 5Tələbə rəssamlar Fransada təcrübə keçəcəklər // «Respublika» qəzeti, 2003, 7 mart
14. Bakıda Fransa mədəniyyəti mərkəzi açılmışdır // «Azərbaycan» qəzeti, 2005, 12 aprel.
15. Strasburqda Azərbaycan evi yaradılmışdır//«Respublika» qəzeti, 2006, 24 sentyabr

16. Strasburqda Azərbaycan haqqında radio verilişləri yayımlanmağa başlamışdır//«Respublika» qəzeti, 2006, 8 noyabr.
17. Luvr Muzeyinin direktoru Azərbaycan Xalçası və Xalq Tətbiqi Sənəti Dövlət Muzeyinin yeni binasında tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olmuşdur. //«Xalq» qəzeti, 2011, 5 May
18. Fransanın Luvr Muzeyinin direktoru Anri Luaret Qala Arxeoloji-Etnoqrafik Muzey Kompleksində olmuşdur. //«Xalq» qəzeti, 2011, 6 May
19. İlyasov R. Mədəniyyət diplomatiyası və Heydər Əliyev Fondunun uğuru. //«Səs» qəzeti, 2012,2 fevral
20. Azərbaycan-Fransa humanitar əlaqələrinin əsas istiqamətləri //Xalq qəzeti, 2015, 29 sentyabr
21. Azərbaycan-Fransa münasibətlərində humanitar əlaqələr //«Respublika» qəzeti, 2016, 5 sentyabr
22. www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/az/az/az070az.pdf
23. https://az.wikipedia.org/Azərbaycanda_YUNESKO-nun_Ümumdünya_irs
24. <http://mehribanaliyeva.preslib.az/media-54d418f4ef.html>
25. ABŞ-ın film diplomatiyası:Hollivud siyasəti necə yönəldir.<http://avrasiya.info/medeniyyet/5112-absh-in-film-diplomatiyasi-hollivud-siyaseti-necə-yoneldir.html>
26. Məmmədova N. ADMİU nun doktorantı. Azərbaycan Fransa: Mədəni əlaqələr tarixindən.<http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000430843>
- 27.Məmmədova N. Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələrinin əsas elementləri.<http://a-r.az/article/11083>
28. Əskərov V. Fransa-Azərbaycan əlaqələrinin tarixinə baxış.<https://vazehasgarov.blogspot.com/2016/03/vazeh-skrov-fransa-azrbaycan-laqlrinin.html?m=1>
29. Vahid Ömərov. Azərbaycan-Fransa mədəni inteqrasiyası:ADR II Dünya müharibəsi illərində.<http://sesqazeti.az/news/kivdf/361930.html>
30. www.mfa.gov.az

31. Parisdə Azərbaycan miniatür kitablarının sərgisi açılmışdır//«Respublika» qəzeti, 2006, 22 aprel.
32. <http://www.saaf-az.com/>
33. <https://az.ambafrance.org>
34. <http://mehribanaliyeva.preslib.az/media-287f15af91.html>
35. Heydər Əliyev Fondu. <https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/index/47/>
36. <http://medeniyyet.Az/page/news/10182/Parisde-Azerbaycan-Medeniyyet-Merkezi-acilib.html?lang=az>
37. <http://diasportv.az/diasp-teshkilatlari/643-fransa.html>
38. Parisdə Azərbaycan incəsənət ustalarının konserti böyük maraqla qarşılıb. <https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/view/119/1442>
39. Strasburqda Xocalı faciəsini əks etdirən fotosərgi təşkil edilib. <https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/view/119/1631/>
40. Parisdə “Odlar yurdu Azərbaycanın müasir əsərləri” sərgisi açılıb. <https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/view/119/697/>
41. Fransanın Konyak şəhərində “Qafqazın mirvarisi olan Azərbaycanın mədəni dəyərləri” layihəsi çərçivəsində növbəti tədbir keçirilib. <https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/view/73/2168/>
42. Parisdə Azərbaycan ilə Fransa arasında diplomatik əlaqələrin qurulmasının 20 illiyinə həsr olunmuş mərasim keçirilib. <https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/view/119/2080/>
43. Parisdə “Azərbaycan mətbəx mədəniyyəti” kitabının təqdimatı olub. <https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/view/77/4372/>
44. Fransız mətbuatı Heydər Əliyev Fondunun Evianda keçirdiyi tədbiri və tarixi abidələrin bərpasına yardımını geniş işıqlandırmışdır. // «Azərbaycan» qəzeti, 2013, 16 may
45. Parisdə təşkil olunan “Azərbaycan şəhərciyi”ndə muğamlar və xalq mahnıları səsləndirilib. <https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/view/119/3491/>

46. Kannada Azərbaycanın təbliği ilə bağlı sərgilər. <https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/view/92/4355/>

47.Fransanın Konyak şəhərində Məhsəti Gəncəvinin heykəli ucaldılıb. <https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/view/119/4393/>

48. Azərbaycan şəhərçiyi: “I love Baku” brendi ziyarətçilərin diqqətini daha çox cəlb edir. //«Mədəniyyət» qəzeti, 2016, 23 sentyabr

49.Fransada “Azərbaycan parkı”nın və Xurşidbanu Natəvanın abidəsinin açılışı olub. <https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/view/119/4519/>

Türk dilində:

50.Mahmut Mazlum. Uluslararası ilişkiler ve Kültür-Kültürel Diplomasi. İstanbul,2005, 320 s.

51.İKT üyesi ülkeler ve Kamu

Diplomasisi <http://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/106-kt-ueyes-uelkeler-ve-kamu-dplomass>

52.Kamu Diplomasisi,Wikipedia.https://tr.wikipedia.org/wiki/Kamu_diplomasisi

İngilis dilində:

53.Cultural Diplomacy.Patricia M.Goff.The Oxford Handbook of Modern Diplomacy

54.US Department of State, Cultural Diplomacy: The Linchpin of Public Diplomacy (Report of the Advisory

55.Milton Cummings, ‘Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey’, Center for Arts and Culture,2003.

56.Former Canadian ambassador to Bhutan, personal interview, 23 May 2011.

57.Thakur, ‘Asia-Pacific Challenges for Diplomacy’, 1.

58.Kennedy, ‘Remembering September 11: Photography as Cultural Diplomacy’, 323.

59. Mark, A Comparative Study of the Cultural Diplomacy of Canada, New Zealand and India,

60. Katzenstein, 'Open Regionalism: Cultural Diplomacy and Popular Culture in Europe and Asia', 17.

